Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫЛ

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (9842) | 1975 чылдың июль 9, среда | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-4»: ПРОГРАММА ЁЗУГААР УЖУДУУШКУНДА

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитада эртемниң «Салют-4» станциязы айыткан программа ёзугаар ужуттушаан.

Июль 5-тиң дүнезинден 6-га чедир экипажтың ажыл хүнүнде техниктиг болгаш эртем дуржулгалары кылдынган. Космонавтылар Петр Климук биле Виталий Севастьянов орбитаның параметр-хемчээлдерин тодарадырының автономнуг системаларының кезектерин ажылдаткан, а ол ышкаш чырык херелиниң янзы-бүрү байдалдарында хүнүү, сылдыстарны барымдаалап, уг-шиг тыварының улам сайзыраткан приборларын ажыглаан.

Тускайлаң ужударының приборларын улам сайзырадыр сорулга-биле айның караңгы талазын болгаш шывыглыг кырын чурукка тырттырган. Ол хүн экипаж чер кырындан болгаш атмосферадан дедир хереленген хүн чырыының тургузуун шинчилээн.

Дараазының хүнү, июль 7-де, Москваныы-биле 10 шакта доозулган ажыл хүнүнде программа ёзугаар дыштанылга болган. Ынчалза-даа экипажтың дилээнин ёзугаар бойдустуң ховар дээн болуушкунун — мөңгүннелчек булуттарны шинчилээриниң немелде шенелделерин кылган. Хүннүң ийиги чартыында космонавтылар дыштанган.

Станцияның иштинде системалары чогумчалыг ажылдап турар. Эштер Климук биле Севастьяновтуң кадыының байдалы эки.

Орбитада эртемниң «Салют-4» станциязының ийиги экипажының ажылы үргүлчүлевишаан.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Июль 8-те Кремльде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязы ажылдап эгелээн.

Эртенгиниң 10 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга ССРЭ-ниң Дээди Совединин Националдар Совединин хуралы ажыттынган.

Эштер **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарёв, Ш. Р. Рашидов, Д. Ф. Устинов** оларның көстүп келгенин депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Даргалаан — Националдар Совединиң Даргазы депутат **В. П. Рубен** сессияларның аразында мөчээн депутаттар П. В. Гусенков, Б. Ц. Цыренов, Ф. Б. Якубовский оларның тураскаалын ёзулап хүндүлээрин саналдаан.

Ооң соонда чаа соңгуттурган депутаттарның бүрүн эргелериниң дугайында мандат комиссиязының илеткелин дыннаан болгаш ол илеткел талазы-биле доктаалды бадылаан.

* * *

Июль 8-те эртенгиниң 11 шакта Кремльде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң бирги хуралы ажыттынган.

Эштер **Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, К. Ф. Катушев** олар көстүп кээрге депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Даргалаан — Эвилел Совединиң Даргазы депутат **А. П. Шитиков** сессияларның аразында үеде мөчээн депутат А. М. Тарасовтуң тураскаалын бут кырынга туруп хүндүлеп ёзулаарын саналдаан.

Ооң соонда чаа соңгуттурган депутаттың бүрүн эргелерин хынаанының дугайында мандат комиссиязының илеткелин дыннаан болгаш илеткел талазы-биле доктаалды бадылаан.

Палаталарның тус-тус хуралдарынга сессияның хүн чурумун депутаттар бир үн-биле бадылаан:

1. Чер иштиниң байлактарының камгалалын улам ынай күштелдирер болгаш ажыктыг казымалдарны ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайы.

2. Чер иштиниң байлактарының дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайы.

3. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Сессияның ажылының чуруму база бадылаттынган.

* * *

Июль 8-те хүндүскүнүң 12 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кремльдиң Улуг ордузунуң хуралдаар залынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязының Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы ажыттынган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар болгаш аалчылар диннитиг, үр адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Ийи палаталарның каттышкан хуралын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы депутат **В. П. Рубен** ажыткан.

«Чер иштиниң байлактарының камгалалын улам ынай күштелдирер болгаш ажыктыг казымалдарны ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында база чер иштиниң байлактарының дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат **Н. А. Тихонов** кылган.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Июль 7-де Кремльде Н. В. Подгорныйның даргалааны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болуп эрткен.

Президиум ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязының хүн айтырыынга болгаш ажылдаар чурумунга холбашкан айтырыгларны чугаалажып көргеН.

Чер иштиниң байлаан камгалаарын улам-на күштелдириниң болгаш ажыктыг казымалдарны ажыглаарын экижидериниң дугайында, ССР Эвилелиниң база эвилелдешкен республикаларның чер иштиниң байлааның дугайында хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында айтырыгларны сессияга чугаалажып, көөр саналды чазак чери ССРЭ-ниң Дээди Совединиге хиргеН. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының соонда хүлээп алдыган Президиумунуң Чарлыктарын ам болур сессияга бадылаарынче кирер дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Сессияның хүн айтырыының талазы-биле саналдарны Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң даргаларынга дамчыткан.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның чер иштиниң байлаавын дугайында хоойлу төлевилелиниң үндезиннериниң төлевилелин баш удур чугаалажып көөр ажылды палаталарның үлетпүр, хоойлу-дүрүм саналдаар талазы-биле, көдээ ажылагый талазы-биле, транспорт болгаш харылаа талазы-биле, тудуг болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң талазы-биле, бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле комиссияларының ажылының доозулгазының дугайында Эвилелиниң Совединиң үлетпүр талазы-биле комиссиязының даргазы Я. П. Рябовтуң илеткелин хуралга дыннаан.

Президиумунуң шинтпирин өзугаар бо чылдың январь айда парлаан үндезиннер төлевилелин хөй-ниитиниң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайын, кииртинген эдилгелериниң болгаш саналдарның дугайын, а ол ышкаш комиссияларның саналдаан өскерилгелериниң болгаш немелделериниң дугайын доктаамал комиссиялар Президиумга айыткаан.

Чер иштиниң байлаан чөптүт ажыглаарын болгаш оларны камгалаарын хандырарынче угланган үндезиннер төлевилели ажыл-агый база социал-культура тургузуушкунунуң амгы үе-чаада негелделериге долузу-биле дүгжүп турарын комиссиялар демдеглээн. Комиссиялар ол хоойлу төлевилелин чүүлдүг деп көргеН болгаш боттарының саналдаан өскерилделерин болгаш немелделерин барымдаалавышаан, ону бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиге сүмелеп турар.

Президиум ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзениң илеткелин өзугаар эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Соведериниге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Соведериниге болган соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында айтырыгны база чугаалажып көргеН.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди болгаш чер-чер органнарыга июнь 15-те болган соңгулдалар организастыг болгаш совет кижилериң күш-ажылчы, политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга боОп эрткеН. Тоску беш чылдың даалгаларын күүсеирин хандырар, оларның ажыл-агыйжы, организакчы болгаш культура-кижизиндилге ажылының деңнелин бедидер. Советтериң масса чон-биле харылзаазын улам быжыглаар, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизин төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле улуг болгаш харысалгалыг сорулгаларның чаа чыыштың Советтериниң мурнунда тургустуганын хуралга онзалап демдеглээн.

Палаталарның хоойлу саналдаар комиссияларының дааскаының өзугаар депутат П. П. Анисимов кара металлургияның, хөмүр-даш үлетпүрүнүң, үлетпүр тудуунуң болгаш ажыл-чем үлетпүрүнүң будүрүлге черлериниге хереженнериниң күш-ажылын камгалаар дугайында хоойлужудулганы ажыглап, боттандырарының практиказының дугайында айтырыгны комиссияларның өөренип, көргениниң түңнелдериниң дугайын илеткээн.

Ол ышкаш бо айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченконуң, ССРЭ-ниң үлетпүр тудуунуң министри А. М. Токаревтиң, ВЦСПС-тин секретары В. И. Прохоровтуң дыңнадыгларын база чугаалажып көргеН.

Бо айтырыгны белеткээриниң үезинде палаталар комиссияларының кежигүннери заводтарга болгаш фабрикаларга, тудуларга барып, хереженнер ажылчыннар-биле, будүрүлге черлериниң болгаш профсоюзлар органнарының удуртукчуларыбыле беседалашканнар. Будүрүлге черлериниң кол иеруузунда-ла күш-ажылды камгалаарының дугайында, ооң-биле кады хереженнериниң күш-ажылын камгалаар дугайында хоойлужудулганы сагын турарын ол бүгү көргүскен. Хереженнериниң күш-ажылын чигедип, кадыкшыдарының талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар. Механизастаан участоктарда хереженнер ажылчыннарының саны көвүдээн, хереженнериниң квалификация-мергежилиниң деңнели бедип турар.

Хереженнериниң күш-ажылын камгалаар дугайында хоойлужудулганы күүселиринде четпестер ам-даа барын комиссиялар Президиумга илеткээн. Ажыл шагында ажыр ажылдаан үеде хоойлужудулганы үрээр чорук бар. Хереженнерге ажылдаарының эң таарымчалыг байдалын тургузар дугайында, школа назы четпээн үруглар алган черлериниң четкизин калбартыр дугайында чамдык черлерде чогуур сагыш салбайн турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму совет хереженнериниң күш-ажылын камгалаарын улам экижидериниң айтырыы улуг социал ужур-дуалыг үүл болурун демдеглээш, бо хуралда көрүп турар айтырыг эң ылангыя бо чылын, кажан хереженнер чылы кыдыр ону чарлаан үеде онза чугула боОп турарын айыткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге күш-ажылды камгалаар дугайында хоойлужудулганы шынгыны сагыырын даасканы; хереженнериниң ажылдаарынга таарымчалыг бүгү-ле үүлдерни тургузары дээш будүрүлге черлериниң удуртукчуларының харысалгазын бедидериниң эргежок чугулазын айыткан. Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга, чер-чер Советтериниге болгаш оларның күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Чингине прокурорунга, ВЦСПС-ке хереженнериниң күш-ажылын камгалаар дугайында хоойлужудулганың күүсеттинин турарынга эргежок чугула хынаалданы болгаш хайгаралды тургузарын сүмелээн.

ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерстволарының кылып, үндүрүп турары бараанларының шынарының дугайында айтырыгны палаталарның чогуур комиссияларының өөренип көргениниң түңнелдериниге холбаштыр А. А. Смирновтуң дыңнадының хуралга база чугаалажып көргеН.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо айтырыгның чугулазын демдеглээш, комиссияларның чамдык саналларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниче чорудар деп шинтпирлээн.

Президиумунуң хуралынга чурттуң күрүне амыдыралының еске-даа айтырыгларын база чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга бо айтырыгларны чугаалажып көөрүне эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, В. В. Щербицкий, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов олар киришкеннер.

Ол ышкаш хуралга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, И. С. Грушецкий С. Б. Ниязбеков, Г. С. Дзоценидзе, К. А. Халилов, Т. Куватов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары база чуве чугаалаанар.

А Ж Ы Р КҮҮСЕТКЕН

Тоску беш чылдың доозукчу чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар болгаш СЭКП-ниң эллчегаг XXV съездизиге төлептиг ужуражыр дээш «Кызыл тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартында кызымак ажылданнар.

Коллектив керээ ёзугаар кылыр кол тудуг ажылдарының чартык чыл планын 440 муң рубльге ажыр күүсеткен. Тудугжулар бодунуң күжү-биле 1.818 муң рубльди шиңгээдип алыр турган, 2.179 муң рубль чедиргеН. Чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирериниң даалгазын чедиишкиниг боттандырган. Чыл эгезинден бээр 12.140 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киргеН. Ол болза планда көрдүнгениниңден 2.336 дөрбелчин метр хөй.

Эргелелдиң тудугжу бригадалары планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ооң мурнуку одуруунда Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу С. Б. Санданныың, Ленин орденниң эдилекчизи Б. А. Белковтуң, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи М. Д. Шиповаленковуң удуртказы бригадалары чоруп турар. Олар шуптузу доозукчу чылдың бирги чартыының планын ажыр күүсеткен.

Тудугжулар чылдың ийги чартыының планныг онаалдаларын күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар.

(Бистиң корр).

Кызылдың алгы заводунда кидис ылык кылыр цехте хоочуп ажылчын Биченей Монгушевич Суваң келир чылдың июнь айның санынга киириштир ажылдап турар. Ооң удуртканы дүк дыраар бригада база-ла тергиин көргүзүүнү чедип ап, чартык чыл даалгазын хуусаадан эрте күүсеткен болгаш 1976 чылдың үлүүнче кирипкен.

ЧУРУКТА: коммунист Б. М. Суваң (оң талазында) дүк болбаазырадыр машиналар эдикчизи О. А. Ооржак-биле кады тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЕЗИЛДЕГЕ БЕЛЕТКЕЛ

«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчылери янтиниң малының чайгы семиртилгезинче организастыы-биле кирбишаан, чайгы үеде малга четчир санныг чем-суурну тургузуп алыр сорулганы салган.

Ажыл-агыйның механизаторлары сиген кезилдезинге хынамчалыг белеткелди чоруткан. Совхозтуң Ак-Туруг салбырында сиген кезер 6 машинаны болгаш 4 ДТ-20 тракторну сеңгээш, чысказай тургускан. Ынчангаш бо салбырда сиген кезер техника бүрүн белеткеттинген. Механизаторлардан В. Дөтпей-оол, Н. Нава, Б. Кечил-оол олар септелгеге эң-не кызымаккай ажылдап, мактатканнар.

Механизаторлар бо чугула ажыл-биле кады комбайннар септелгезин база чорудун, доозукчу чылла бедик дүжүттү чидириг чокка ажаап алырынга белеткелди кыска хуусаада доозарын шинтпирлээннер.

* * *

«Ак-Туруг» совхозтуң ол-ла салбыры сиген шөлдерин суггарары-биле он беш кижи составтыг суггатчыларның үш звеноузун тургускан. Оларның кылыр ажылын планнаан, звенолар аразынга социалистиг чарышты организастаан.

Суггатчылар сиген шөлдериниң ийги суггарылгазын эки организастаан, шалыпкын доосканн. Бир гектар сиген шөлүнден 8,1 центнер дүжүттү алыры планда көрдүнген. Доозукчу чылда салбыр 240 тонна сиген белеткээр планын күүселип болурунуң аргалары бар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Хову-Аксы—Сибирьниң ховар эртинелиг черлериниң бирээзи. Ында амгы үеним дериг-херекселдери-биле чепсегелеттинген «Тыва кобальт» комбинат Тывада өскүт металлургияның баштайгы будүрүлге чери. Ол комбинат үнелиг продукцияны Төрээн чуртка 1970 чылдан эгелеп берип турар. Комбинаттың кол цехтериниң бираззы гидрометаллургия цеги (сугнуң дуразы-биле металл ылгаар цех) болур. Мында хөй ацгы нацияның янзы-бүрү мергежилдиг кижилери ажылдап турар. Тыва, орус, украин, татар дээш черле кандыг нацияны чөк дээр ону. Оларның аразында украин оол Анатолий Омеляненко бар. Ол гидрометаллургия цегинин автоклав салбырында аппаратчик. Анатолий комбинатка ооң тургустуганының баштайгы хүннериниңде ажылдап кирген болгаш автоклав салбырының нарын дериг-херекселдерин башкарарынга мергежилдиг. Бо бөдүүн ажылгыр оол чылдан чылче социалистиг чарыштың тиилекчизи боОп, 9-ку беш чылдың шалыпчыларының одуруунда ажылдап турар. Ооң күш-ажылын үнелеп, партия, чазак Омеляненкону Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаннаан.

Н. ООРЖАК.

Хову-Аксы.

Новосибирск-биле таныжылга

НОВОСИБИРСК. Германияның Социал-демократтыг партиязының Даргазы Вилли Брандт кадайы-биле кады июль 7-де бистиң чуртуңуң чөөн чүгүнде үлетпүрүнүң, культураның болгаш эртемниң улуг төвү-биле таныжын эгелээн.

Хүндүлүг аалчы область Совединиң күүскомунга чораан. Ооң даргазы В. А. Филатов болгаш СЭКП обкомунуң секретары М. С. Алферов партия, совет организацияларының ажылының дугайын, тоску беш чылдың доозукчу чылында социал-экономиктиг комплекстиг сорулгаларны оларның канчаар шинтпирлеп турарының дугайын В. Брандтыга чугаалап бергеннер.

Беседа үезинде В. Брандт мынча дээн: «Мен Совет Эвилелиниң бо кезээн таныжын көөрүнге өөрүп эор мен. Соңуурганчыг болур дээрзинге бүзүрээр мен. Мурнунда бо делгем районуң дугайында дыка хөй үүлдү дыңнаан кижи мен. Бо черниң чедиишкиннериниң дугайын меңээ көргүзүп, чугаалап берип турду. Сибирьниң хөгжүлдезиниң кайгамчыктыг хемчээлдерин караам-биле көрдүм, ооң келир үезиниң дугайын дыңнадым.

Ынды хөгжүлдени чедип алырынга тайбың эргежок чугула дээрзин билдингир. Мээң Сибирьге аалдап кээп турар чоруум СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле беседаларымның шугумунда кирип турар, ол беседалар үезинде бистер бистиң болгаш өске-даа чурттарның кады күүсеннишкиннериби-биле тайбыцны быжыглаарынга канчаар дузалаарынче угланган хемчеглерни чугаалашкан болгай бис».

Ол-ла хүн хүндүлүг аалчы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Президиумунуң даргазының бирги оралакчызы академик А. А. Трофимук ол төптүң төөгүзү болгаш сорулгалары-биле В. Брандтыны таныштырган. Сибирьниң байлактарының болгаш ооң экономика хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайын чугаалаан.

ГСДП-ниң Даргазы Геология болгаш геофизика институдунга чораан. Катализ институдунга ооң директору академик Г. К. Боресков эртемниң болгаш химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг химиктиг чорудулгаларының болгаш реакторларның математиктиг модельдээшкининиң ында ажылдан кылдыныган методтары-биле В. Брандтыны таныштырган.

Хүнүң ийги чартында В. Брандт Новосибирск-биле таныышкан.

(СЭТА).

• Төрээн чуртка-эки шынарлыг хөй дүк •

ДҮРГЕН КЫРГЫЛДАНЫҢ МАСТЕРЛЕРИ

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының кыргылда пунктузу артыы-иштин ногаан арыглар хүрээлээн дилиндек алаакчыгашта турар. Хой девээлээринге шынап-ла таарымчалыг черде кылган. Дыка уздыр шөлүп чоруткан, хой сонгаларлыг, делгем кажаа. Хой кыргыыр агрегаттарны ол кажаның иштинде тургускан.

Пунктунуң бир ужунда серини улай туткан. Кырындан чаъс дүшпес, хүн караа шонмас, Анаа кыргыкчылар олурар, чемненир узун сандайларны, чем салыр столдарны таарыштыр кылган.

Хой бригадири Павел Сергеевич Санников-биле анаа ужуражы бердивис. Хой ажылында чугула кампанияны канчаар арттырып турарын ол мынчаар чугаалады:

— Час соок болгаш, хой дүгү шоолуг хозаваан, азы чуңгакталбаан. Ол чорук бисти саадып келди. Ынчалзажок дүгү тоглап эгелээн хойларны аралап кыргыырын июнь 6-да-ла эгелээн бис. Ам харын хойларның дүгү хозан, кыргылда шуудап эгеледи. Бистиң бо пунктуда ажыл хайныышкынныг апарган.

Кыргылда пунктузунуң иштинге кире бердивис. Делгеми аажок кажаа. Бетин ужунда дүктү класстаан, тырып боОдалдаар болгаш савалаар өрээл. Хойнуң «кышкы негейин» ужулган, баштай дензилээр, ооң үчёт дептеринге бижиир. Дараазында — шынарын тодарадып, өн-чүүрүнүн ылгап класстаар столга баар. Ону эртерге, класс аайы-биле тускай үзүктээштерге салыр. Анаа чыылган дүктү удур алгаш, тырып боОдалдап, савалаар. Адак сөөлүнде белен дүктү күрүнеге дужаары-биле машинага чүдүрер. Бо пунктуга ол элээн каш операцияларның аразы шоолуг-ла үзүктелбес. Чүге дээрге ында ажылдап турар бүгү кыргыкчылар шуптузу дүрген кыргылданың мастерлери. Оларның хой кыргып турары хала чок. Улуг-ла дээрге, бир башты кыргыырынга 5—7 минута чарыгдаар. Ооң аңгыда, ажылды организастааны база эки.

Үзүн кажаның бир ийин куду электрилиг хөй машинаны шөйүп бадырыпкан. Ындыы ужунда кижилер бичии кылдыр костүр. Баштай-ла хоочун кыргыкчы, хой чылдарда улаштыр дүрген кыргылданың республика чемпиону болуп келген Василиса Болтайс-биле ужуражып чугаалаштывыс.

— Хүнде чежени кыргып тур силер?

— Кыргаан хойнуң баш санын эвес, а дүктүң денгзизин барымдаалаар, хүнде норма — 70 кг дүк. Мен чамдыкта ону 200 кг чедиріптер-дир мен— деп, В. Болтайс харылады.

— Хой улаа республика чемпиону болуп келген болгай силер. Дүрген кыргыыр аргага өөреткен кижилер хөй-ле боОр аа?

— Саныы уткан мен—дээш, В. Болтайс сокеап кагды. Ынчан анаа турган бригадир Павел Сергеевич Санников чугаага киржи берди:

— Канчаш уттуптар чүвел, Васса! Эрткен чазын саналарывыска 400 ажыг кижини өөреткен болдуң чоп.

Ол-ла шуушкак одуругда атсураглыг кыргыкчылар Оюн Яварина, Валентина Бабкина суглар аваангыр-тудунгур ажылдаан турлар. Электрилиг машиналарның даажы ана сылыраар чүве. Улуска артык шимчээшкин, артык чугаа-соот чок. Шуптузу-ла чаңгыс үүлге — хой дүгүн дүрген, чидириг чок кыргаан, күрүне планын ажыр күүседир деп күзелге чагырткан.

Дуржулга станциязының бо пунктузунда электрилиг 42 машинаны тургускан. Анаа хүннүн-не 1000 хире хойну чайлыг кыргып болур. Мурнакчы кыргыкчылар В. Болтайс, О. Яварина, В. Бабкина болгаш өскелер-даа хүнде үлүг-нормазын 1,5—2 катап ажырып турарлар.

Анаа кыргылда эгелээнден бээр 8329 хойну кыргааш, ооң ниитизи-биле 29.896 кг дүктү алган. Азы бир хойга онаштыр 3,4 кг болуп турар. Бо хүнге чедир күрүнеге 24 тонна ажыг дүктү дужааган. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы доозукчу чылда күрүнеге 90 тонна дүк дужаар планныг. Ниити кыргыыр улуг хою 20.500, а хураган муң баш. Станцияның хойжулары дүк планын күүседиринге бүзүрелдиг.

К. АРАКЧАА.

Аян-чорук доозулган

КИЕВ. (СЭТА). Совет чазактың чалааны-биле бистиң чуртувуска албанның аян-чоруун кылып чораан Тринидадтың болгаш Тобагонуң Премьер-Министри Э. Ю. Вильямс июль 7-де Совет Эвилелиниңден чорупкан.

Тринидадтың болгаш Тобагонуң, ССРЭ-ниң болгаш Украин ССР-ниң Күрүне туктары-биле шиметтинген аэропортка Э. Ю. Вильямсты Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, ССРЭ-ниң Далай Флодуның министри Т. Б. Гуженко болгаш албанның өске-даа кижилери үдээннер.

Киевтиң ажылчы чоннарының төлөөлекчилери Премьер-Министрни үдээннер.

Э. Ю. Вильямс-биле кады ооң аян-чоруунга ону үдеп чораан Тринидадтың болгаш Тобагонуң күрүне ажылдакчылары чорупканнар.

КОЛ ФОНДУЛАРНЫ ЧӨП- АЖЫГЛААР

СӨКП-ниң XXIV съездизинге эртем-техниканың буруйгаар дешилгезинге болгаш бүгү курлавырларны ажыглаарыга үелешкеш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедиринниң дугайында айтыгны ыгулалан көрген. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыы материалдарны, фондуну, ажылчын күштү шын ажыглаарындан улуг хамаарылгалыг.

Эрткен чылдың деңнели-биле алырга үлетпүр бүдүрүлгениң кол фондулары 7 хуу өскен болгаш олардың ниити өртээ 135,1 миллион рубль чедип турар. Ол-ла үе ниитилде ниити продукция бүдүрериниң хемчээли 8 хуу, сайгарарының 6 хуу өскен. Кол фондуларның 1 рубль өртээнге хамаарыштыр продукция бүдүртүгени бо чылын 60,3, эрткен чылын 60,8 көпеек болган. Эрткен чылдың ол үеи-биле деңнээрге бо чылын 4 катап хой орулга алдынган.

Ынчалза-даа кол фондуларның ажыглалында чеднишкинвер-биле холбаштыр чамдык бүдүрүлгелер фондулар өртээниң дедир эгидилгезин улгатырарының курлавырларын четпес ажыглап турар.

Тудуг кезектери кылыр комбинатта үлетпүр бүдүрүлгениң кол фондулары эрткен чылга деңнээрге өскерилге чок болган болза-даа, бүдүрген ниити продукцияның хемчээли 5 хуу кудулаан, азы эрткен чылын үлетпүр бүдүрүлге фондуларының 1 рубль өртээнге хамаарыштыр 59 көпеектиң продукциязын бүдүрген болза, бо чылын ол-ла көргүзүг 55 көпеек болган.

Кызылдың туйбу заводунда кол фондулар 16 хуу өскен турда, продукция бүдүрери 2 хуу кудулаан, фондунуң өртээниң дедир эгидилгези эрткен чылын 1 рубль 03 копеек турган болза, бо чылын 88 копеек. Ол ышкаш фондунуң дедир эгидилгези алгы заводунда 4, Ак-Довурактың хлеб заводунда 38, Чадааананың хлеб заводунда 0,4, пиво заводунда 10, Шуурмактың ыяш ажылагыйында 12, типографияда 14 хуу кудулаан.

Бүдүрүлгениң кол фондуларын долу эвес ажыглап турар бүдүрүлгелер база бар: Кызылдың туйбу заводунда — 90,4, Улуг-Хемниң ыяш ажылагыйында — 71,3, «Тыва даг-дүгү» комбинатта — 98,9 хуузу ажыглаттынып турар. Кол фондулар ажыглалының коэффициентизи ыллыгыя азып-чем үлетпүрүнде куду (46 хуу), оон иштинден Хову-Аксында хлеб заводунда 25, Чадааананың хлеб заводунда 35, пиво заводунуң суксун кылыр цехинде 60 хуу болуп турар. Ол-ла көргүзүг автосептелге заводунда түк автомашиналары септээр цехте 40, шимчедикчилер септелгезинде 27,6 хуу, ЗИЛ-158 «В» деп маркалыг автобустар септелгезинде —20,5 хуу болуп турар.

Ол ышкаш эзлчег коэффициентизи үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ниитизи-биле куду (1,34). Тодаргайлаарга, автосептелге заводунда 1,05, даараныга комбинадында 1,18, алгы заводунда 1,02, Тураның ыяш ажыл-агыйында 1,07, Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында 1,1, электри четкизиниң бүдүрүлгезинде 1,3, Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунда 1,34, «Тыва кобальт» комбинатта 1,39.

Республиканың улус ажылагыйының бүгү адырларында 4017 мун рубльдиң кол фондулары тургустунмаан, оон иштинде үлетпүрде — 3328 мун рубль түннүг, азы кол фондуларның 2,4 хуузу.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта 2164 мун рубль түннүг 475 аңгы дериг-херекселдер тургустунмаан, оон иштинден 214,4 мун рубльдиң—складта чыып турар. 1974 чылдан тура чыып мситажтап турар КМД-175,9 маркалыг констуг дзэрбе, 120,6 мун рубльдиң 14 санныг ямзы-бүрү электрошимчедикчилери база 1100,7 мун рубльдиң аңгы-аңгы дериг-херекселдери план ёзугаар эрткен чылдың дөртү кварталында ажыглалга кирер турган, херек кырында кииртинмээн, 9,4, мун рубль өртектиг электрокран бүдүрүлгеге ажыглаттынмас болганындан 1964 чылдан тура чыып турар.

«Тыва кобальт» комбинатта 278 мун рубльдиң 130 санныг херекселдери эдилелде кирбейн турар, олардан 273 мун рубльдиң херекселлери складта чыдар. Оон аңгыда бүдүрүлгениң технологтуг схемазы өскерилгениниң 221 мун рубльдиң дериг-херекселдери ажыглаттынмас апарган. Ажыглалда кирбейн чыып турар чепсек-херекселдер оон аңгыда-даа хой. Ынчангаш «Тыва кобальт» комбинатта кол фондулар өртээн дедир эгидери үлетпүр бүдүрүлгелер аразындан эң-не куду деңнелде.

«Тыва даг-дүгү тудугнуң» үлетпүр бүдүрүлге комбинадында 1975 чылдың бирги кварталында кол фондуларның өртээн эгидери кудулаан. Ол көргүзүг эрткен чылын бирги кварталда 25 көпеек турган болза, бо чылын 23 көпеек болган. Ында боттандырыл чорудары көрдүнген 22 организас-техниктиг хемчеглерден чүгле 11 кылдынган.

«Тудуг кезектери кылыр комбинатта кол фондунуң дедир эгидилгези 6 хуу кудулаан, 62 мун рубльдиң 36 дериг-херекселдери тургустунмаан, олардан 16,2 мун рубльдиң 5 санныг херекселдери ол комбинатта шуут ажыглаттынмас болуп турар. Мурнунда ажыглап турган деңнелиниден бүдүрүлгениң ортумак күчүзү 1974 чылда куду болган, демир-бетон кылыглар бүдүрери 66, хана материалдары кылыры 44, бетон бүдүрери — 33 хуу ажыглаттынган. Ол ышкаш комбинатта дериг-херекселдериниң ажыл чок турары ковей. 1974 чылда 286766 машина-шак, оон иштинден 102766 машина-шак планнан ажыр ажылдавайн турган. Бо чылдың бирги кварталында дериг-херекселдериниң халас турганы 46080 машина-шак болган. Апрельдиң 18-те ол комбинатка технологтуг дериг-херекселдериниң 21,4, чүүк кодүрер херекселдериниң —14,6, дүнзаалап каннаарының — 14,3 ыяш болбаазырадырының —20, транспорттуң 7,4 хуузу ажыл чок хүнзээн. Эзлчегниң ортумак коэффициентизи комбинатта 1,85 болза, ол хүн эзлчег коэффициентизи ыяш болбаазырадыр херекселдерде 0,86, транспортта 0,93, кодүрер херекселдерде — 1,22, технологтуг херекселдерде — 1,35 болган. Чүгле он хонухта дериг-херекселдериниң ажыл чок турганы 1776 станок-шак болган, ол дээрге хонухта ажыл шагының 47 хуузу-дур. Ол комбинатта эрткен чылыч 1130 мун рубльдиң кол фондуларын ажыглалга кирер турган, чүгле 431 мун рубльдиң фондуларын кирген.

Кызылдың даразынылга комбинадында бүдүрүлгениң күчүзүн кошкак шиңгээдин ап турар. 1974 чылда кол фондулар 4 катап өскен болза, бүдүрген продукцияның хемчээли чүгле 18 хуу өскен. Даараныр машиналарының долу күчүзүнүң чүгле 54 хуузу шиңгээттилген. Бо чылдың бирги кварталының төнчүзүнде комбинатта 5,6 мун рубльдиң 12 аңгы дериг-херекселдери тургустунмаан. Комбинатта бүдүрүлгеге хереглеттинмес 3,4 мун рубльдиң 14 санныг чепсек-херекселдери 1973 чылдан тура чыып турар.

Кол фондуларның эдилелинде бо четпестер чамдык бүдүрүлге черлеринде оларның ажыглалының үчүдүн кошкак чорудуп турарындан база хамаарылгалыг. Кадрларның ажылга доктаавас чоруктарындан кол фондуларның ажыглал коэффициентизи база кудулан турар. Эрткен 1974 чылда 3752 кижи үлетпүр бүдүрүлгеден үнген, азы ажылга доктаавас чорук 56,9 хуу болган. Тоску беш чылдың эрткен дөрт чылдарында ажыл шагының чилерии 95,9 мун кижи-шак, азы үлетпүрде ажылдаан бүгү шактың 1,6 хуузу-дур. Оон уламындан 5 миллион рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн.

Кол фондуларның ажыглалында четпестерни чайладыр сорулга-биле организас-техниктиг хемчеглерни бүдүрүлгелер тодаргай ажылдап кылгаш, оон боттандырылгазын четче чорудар болза, бүдүрүлгениң ажыктыы бедиир болгаш продукцияны хөйү бүдүрериниң аргалары улгадыры чугаажок.

Ф. ПОНОМАРЕВ,
Күрбанктың план болгаш кредит килдизиниң начальниги.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧЫЛЫ

ТАДЖИК ССР. Душанбеде дааранылганың ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг бүдүрүлге каттыжыышкыны графикти мурнап ажылдап турар. Тоску беш чылдың даалгазын хуусаадан өрте күүседири дээш демисежип турар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары цехтерде улам ковудээн.

Ол бүдүрүлге чериниң партия бюрозу цехтер, эзлчеглер, бригадалар болгаш тус-тус кижилер аразында ажыл-ишчи чарыштыг үзүк чокка хайгаарап, чарыштың түннелдерин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактаарынга моральдыг болгаш материалдыг курлавырларны ажыглап турар.

Коммунистер аныяк ажылчыннарны кижизидеринге болгаш олар боттарының ажылын ыяк шиңгээдип алырынга дыка дузалап турар. Цехтерде дагдыныкчыларның саны көвүдээн.

Тергиин дээн ажылчын, идепкейлиг хөй-ниитичи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, алды уругнуң иези коммунист М. Мавлянова бодунуң бүгү-ле сагыш-сеткилин, үүлдү-чүрээн болгаш арга-мергежилин аныяк кыстарны ажыл-ишке өөредип, кижизидеринге бараалгадып турар.

ЧУРУКТА: дагдыныкчы Мушар Мавлянова (оң талазында) бодунуң өөреникчилери Сайлонби Савгова (ортузунда) база Юлия Устинова олар-биле чугаалажып тур.

Л. ОКУНЕВ биле Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу.
(СӨТА-ның фотохрониказы).

Эртем болгаш техника

КАРДИОГРАММАНЫ АВТОМАТ НОМЧУП ТУРАР

Кардиограмманы автоматтыг арга-биле тайылбырлаптар чаа аппараттар Москваның болгаш Ленинградтың дүрген дуза чедириниң системаларынга ылаптыг хыналданы эрткен. Ону чорудуп турган эмчилериниң дыңнадыы: херекселдер аарыгны дыка шын тодарадып шыдаар. Автоматтың кылган анализиниң түннели ажылды катаптан турган бедик мергежилдиг кардиологтарның шинитпири-биле дүүшпейн барган таварылгалар турбаан.

Чүректиң хан-дамыр аарыларындан өлүп турар кижилериниң саны дыка өскен. Ол аарыгларның эң айыылдыы — миокард инфарктызы (чүректиң хенертен ажылдавайн баары). Эмчилериниң чеднишкини аарыгны өйүнде болгаш шын тодарадырындан улуг хамааржыр. Чүрек аарыы кедереп келгенде, кардиограмманы кылгаш, ону тайылбырлаары негеттинер. Хамык чүвени минуталар шинитпирлээр.

Эмнээр чер бүрүзү — эмнелге, поликлиника, санаторий — электрокардиографтар ылыг болур. Ам эмчилер 3,5 хире деңзилиг «Салют», «Малыш» дээр бичии херекселдерни алганнар. Холга тудун аар ол кардиографтар телефон дамчыштыр бажыңче чалалгага дүрген келир эмчилериниң бүзүрелдиг дузалакчылары апарган.

Кардиограмманы тиирттирип алган. Ам ону канчаар тайылбырлаарыл? Маңаа мергежилдиг кардиолог эмчи херек, үе база эвээш эвес негеттинер.

Эрткен чылдың чайынында Москвага болган «Здравоохранение—74» деп делегей делгелгезинге «Диагноз-МТ» дээр аппараттың баштайгы үлегерин делгээн. Совет конструкторларының кылган бо херексели делгелгеге келгеннер көрүп турда-ла автоматтыг арга-биле кардиограммаларны анализтеп, миокард инфарктызының демдектерин тып турган.

Аппараттың тургузукчулары — Ленинградтың инженерлери эмчилер-биле кады шенелделерни, шинчилелдерни кылып чоруткан. Олар кашкаш муң кардиограммаларны анализтеп, лабораторлуг анализтерниң, клиниктиг хайгааралдарның болгаш автоматиктиг шинчилелдериң түннелдериниң өөренип көргеннер. Автоматты төлевилеп кылып турган, аңгы-аңгы демдектер аайы-биле тускайлап база ажылдап кылган ол фактыларны ажыглаан.

Автомат шинчилеп турар кардиограммаларны үш кезекке чарар: «Миокард инфарктызы бар», «Миокард инфарктызы чок», «Хайгаарап көөр ужурлуг».

«Миокард инфарктызы бар» дижик. Ынчан тодаргай анализ эгелээр: «Мурнуу-үстүкүнүң», «Мурнуу бытынның», «Бытынның», «Артыы талазының». Оон соонда инфарктының чадазын тодарадыр — «чидиг», «шала чидиг», «сорбуланчак» — аарыг кижиниң мага-бодунуң аңгы-аңгы черлериниң алган биосигналдарының бижилге бүрүзүн шак ынчаар хынаар.

Автомат алдынган кардиограмманың шуптузун дедараалай анализтээр. Оон соонда таблога ниити түннел көстүп кээр. Кожазында электрилиг бижик кагар машинага түннел диагноз автоматтыг арга-биле парлаттына бээр. Ол чүгле каш минутада-ла белеен болур.

Эрткен чылдың төнчүзүнде бистиң бүдүрүлгевис чаа аппараттарны хөй-биле үндүрүп эгелээн. Чоокку чылларда улуг хоорайларның дүрген дуза чедирер черлери, хөй адырлыг эмнелгелер ындыг херекселдер-биле дериттинер.

А. БОГОРАЗ,
инженер.
(ПМА).

ЧЫЛЫГ СӨСТЕР ҮЗҮЛБЕС

Красноярскиниң ортопедиктиг протез үлетпүрүнүң Кызылда салбыры. Ынчан среда хүүгү турган. Доктаатган чаллаа ёзугаар ырак-узак районнардан келген кижилер чүгле бо хүн эмчи комиссиязын эртер, боңунга хамаарыштыр чугуже документилерни кылдырар. Бо удаада келген кижилериниң ниити саны он ажыг болду. Маңаа чугула херектиг кижилер юлдуунда — пенсионерлер, инвалидтер. Чеже кижи шак бо салбырдан өөрүшкүмаңнайлыг аал-оранынче чанган үүве. Ону санаары берге. Маңаа чижек кылдыр бо салбырның дуржулгалыг мастери Сайын-оол мынчаар хөөреп орар:

— Бистиң республиканың төвүнде мындыг салбыр ажыттынмаанда будуу протезтиг, кулак аппараттыг, хол протезтиг кижилер колдуунда Красноярск хоорайже кирип, аңаа баргаш, бир каш хонук дургузунда боттарының үнелиг шак-үезин чидирер турган. Инвалид кижилерге ырак-узак орук база берге болгай. Аңаа четкеш дедир кээриге хөй ажыл үүнүп турган. Кызыл хоорайга ортопедиктиг протез үлетпүрүнүң салбырын ажыттыны дыка тазарымчалыг. Чамдык колхоз, совхозтардан дазыштыг келген кижилер хамык ажыл-херээн чаңгыс хүн дургузунда бүдүрүп алган, төрээн колхоз, совхозунга, дарбан организациязынга барын ажылдай бээр-дир. Күш-ажылга, амыдырал-чуртталгага хөй-хөй аас-кежиктиг күзээн чагаалар, открыткалар бистиң адрезивиске олардан үргүлүү кээп турар.

Салбырның иштинге кире бээр болзунарза, эрги протезтерни, кулак аппараттарын септээринге ажыглаар станоктарны, электрилиг даараныр машиналарны, кулак аппараттарының шын ажылдап турарын ылавылап тодарадыр ИПТ1 маркалыг тускай херекселди, тускай классталгы 22-АМ, 22-БМ деп машиналарны, демир үттээр ПШ-1-А станокту сонуургап көрүп болур. Шак бо дериг-херекселдериниң дузазы-биле ажыл-ижинге бердинген, септээр боон хүлээн алганы үрелик протезтери, кулак аппараттарын бодунга бедик пегелделиг болгаш өйлаанда, айыткан хуусаа бетинде эниях мастер Сайын-оол Чөлдүрбен озал чокка эки шыарлыг кыдыр кылып турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының, күш-ажылдың инвалидтеринге база 16 хар чедир үүгларга, оолдарга кулак аппараттарын, протезтерни халаска бээр. Бо дээрге канчаар-даа ажок улуг чигелде-дир. Оон-биле чергелештир күш-ажыл инвалидтериниң 2—3 бөлүктери болган кижилер (трактористер, комбайнерлер, чоланчылар) бо салбырдан кулак аппараттарын, холдун, бутдун тускай протезтерин алырда, оон өртээниң бежен хуузун төлээр. Оон-биле катай чиик уктарны, ортопедиктиг идиктерни, эки шынарлыг алгы, резина хол хаптарын халаска алыры көрдүнген.

Бо бүдүрүлге чериниң кол эмчизи Ким Ондар Доржуевичиден болум черле сонуургап, ажыл-хөрээнге хамаарышкан мындыг айтырыгны салдым:

— Кызылда бо салбырдан ачы-дузаны өй-шаанда алгаш, баштайгы ажылынга катап ээп келген инвалидтер бар ирги бе?

— Бисте ындыг кижилер көвей. Олардың хөй нуруузу ажылдап турар. Озал-ондакка таварышкаш, бертик-бежел артса-даа, улус ажыл-агыйының ямзы-бүрү адырларында бодунуң кызымаккай чоруун көргүзүп, эки ажылдап, чоннуң хүндүткелии чаалап алган эш-өөрлер бар. Олардың чижээнге Таңды районнуң Дуржулга станциязында трактарист Шыырап Оржакты маңаа адап болур. Ол бир будуун чода дужундан чидирген турган. Совет эмчилериниң бо салбырның ажылакчыларының детскимелиг дузаламчызы-биле күш-ажылчы одурүгге катап кирген.

Ол ышкаш Ак-Довурактың ыяш дилер чериниде Калдар-оол Күжүгетти, Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Дагдан Баазың Монгушту, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтан Дамбиев Дыртым-оолду, Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозтан Максим Наадымны адап болур.

Моон алгаш көөрге, бо чаа организастаттыын тургустунган эви чаңгыс, быжыг турасоруктуг коллективтиң үретүнчелдиг ажыл-ижи иле-дир. Мында ажылдап турар кижилер боттарының тус-туста кылып турар кол ажылынан аңгыда, маңаа кээп турар инвалидтериниң сонуургалдыг айтырыгларынга тодаргай харыларны берип, тус черниң кижилериниңе кулак аппараттарының, хол, бут протезтериниң инструкцияларын биллингир кылдыр тайылбырлап берип турар. Оон-биле чергелештир республиканың ырак-узак районнарындан чугула айтырыглыг чагаалар салбырның адрезинге үргүлүү кээп турар апарган. Бо коллективтиң ажылдакчыларын шын, биллингир харыларны озал чокка берип турары черле өөрүүчүг.

К. ТАБУРАК.

ЧУРУКТА: протезтер мастери Ч. Сайын-оол.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЭР УЛУСТУ АШКАН БЕ?

СССРЭ-ниң Педагогика эртемниериниң академиязының вице-президентизи-биле чугаалашкан мен. Ол уругларның болгаш элээди уругларның физиологиязының эртем-шинчилел институдунуң директору, биология эртемниериниң доктору, профессор. Совет хереэженнер комитединиң кежигүү. Бүгү-эвилелдиг педагогика ниитилелиниң даргазы. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң кежигүү... Оон ады — Антонина Георгиевна Хришкова.

— Сөөлгү дыңнадыгларны ёзугаар алырга, бистиң чуртувуста муң херээженниң 739-у дээди азы ортумак эртемниг. А эр улустуң... 737-зи. Херээженнер эр улусту канчап ажып каапканы ол?

— Оон ындыг дораан болбааны чугаажок. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда Россияга дөрт херээжен кижиниң чүгле чаңгызы номчуп, бижип билир турган. Чөөн талакы кыдыг черлериниң херээженнери дөгере эртем-билиг чок чораан. 48 биче улустарның үжүк-бижии чок турган.

Бижик билбес чоруктуу узуткааш, чурт дораан-на бүгү ниитиниң ыяап-ла өөредилгезинче кирген. Ол дээрге баштай эге школаның дөрт класстары, оон соонда чеди, сес класстар турган деп чүвени эки билир бис. Бо чылдың тончүзүнде бүгү-ниити ортумак өөредилге системазынче шилчиишкин дөөстур.

— Өөреникчиниң, техникум сургуулунуң, студентиниң күрүнеге «өртээ» чежел?

— Бичии кижинин анаа школага чыл бүрүде өөредилгезинин ортумак «өртээ» 120 рубльден хой, техникум сургуулунга 480 рубль чарыгдаттынып турар, дээди өөредилге черинин студентизиниң «өртээ» чылда 900 рубль хире.

Оон аңгыда ажылдавышаан, кежээки школаларда, техникумнарда, дээди өөредилге черлеринде өөрениң турарларга күрүне чигелделерни берип турар: экзаменнер тудуушкунунуң болгаш дипломнар камгалалының үезинде төлевирлиг неделде шолээлер, үстүкү курстарда өөренип турарларга неделяда бежен хуу ажыл төлевирлиг хостуг хүн.

— Школаның үстүкү класстарында уруглар оолдардан чүге хөйүл?

— Маңаа уругларны мактапса ажырбас: олар оолдарга бодаарга, кызымак болгаш салдыныш чок. Ынчалзажок оолдар «үениң негелдезин» хөлчок үнелеп билир, хамаарышпас болурунче чүткүүр. Ынчангаш күш-ажыл-биле өөредилге солчуп турар профессионал-техниктиг азы романтика-биле харылзашкан далай училищелеринче улуг класстарның өөреникчилериниң шилчий бээрин тайылбырлап болур.

— Уругларны профессионал-техниктиг училищеге хүлээп алыры кызыгаарлыг деп чүве билдингир болгай. Чүге? Силерниң бодалыңарбиле мергежил шилип алырының айтырыы кайы хире чугулал?

— ПТУ-да аныяктарга өөредип турар 1110 мергежилдиг 975-и уругларга тааржыр. Артканнары аар күш чарыгдалы-биле холбашкан болгаш уругларның организминге таарышпас. Хереэжен кижини ниитиниң бүдүрүлгезинче хаара тудуп турган оон ие болурун үтпас херек.

Бистер, педагогтар, эрте болгаш шын мергежил шилчилгезин кончуг чугула үүл деп санаар бис. Бир эвес кижи мергежилди шын шилип алган, бодунуң салым-чаанныг бүдүжүн сайзырадырынга улуг күштү үндүрер болза, аа-кежик ону чайгаар тып аар деп, үүс чыл бурунгаар сураглыг орус педагог Ушинский чугаалаан. Ол чугаа бистиң үевиске дорт хамаарылгалыг. Мергежилди шилип ап турарлар чазыг кылбазын деп бодаар болза (ындыг таварылгалар профтехөөредилге системазында бар болгаш моон соңгаар-даа болгулаар), бистиң педагогтарывыс, психологтарывыс эвээш эвес ажылды кылыр апаар.

— Дээди өөредилге черлериниң студентилериниң чартык кезии—уруглар. Оларның саны 2,4 миллион. Кандыг мергежилдерни колдады шилип ап турарларыл?

— Оларның ынак мергежилдери бо: чуртта дөрт дугаар инженер база шиитткечи бүрүзү — хереэжен кижи, дөрт эмчинин үжү-ле хереэжен, башкыларның 71 хуузу — хереэженнер.

— Башыларның үштүк ийизинден хөйү хереэженнердир. Ол эки бе азы багай бе?

— Оларын саны чартыындан хөй эвес турган болза, эки болур ийик. Ол дээрге әлдептиг үүл. Хереэжен кижи бодунуң биологтуг байдалы-биле ава болгаш кижизидикчи-ле болгай. Ол бичии кижи-биле эптиг харылзажырынга төрүмелиндөн-не чаалаттынган. Бо бүгү ылангыя бичии назылыг уругларны кижизидеринге дыка үнелиг.

Бичии уруглар өзер, оларның, ылаңгыя оолдарның, элээди, «берге» үезинде эр кижиниң салдары кончуг чугула. Ол дээрге эр улустуң дорт чугаазы, эр кижиниң амыдыралчы чижээ, оларның кады балыктаары, походтаары, футбол ойнаары болур.

— Педагогтарның составын «деңнештирер» дээш үүнү кылып чорудуп турарыл?

— Бир дугаарында башкының мергежилин оолдар аразынга пептереңгейжидерин кызып турар бис. Кодээ школаларда эр башкыларның саны дыка чедишпейн турар үүве болганда, колхозтар, совхозтар боттарының стипендиаттарын башкы эртеми өөренир дээди өөредилге черлеринче чорудуп турарлар. Олар төрээн черинче ээп кээп, башкылап эгелей бергеш, чигелделерни база алырлар. Оон ынай: абитуриентилерни педагогиктиг дээди өөредилге черлеринге хүлээп алырда оолдарны колдадырын бодап турар бис.

— Ол деңгени үрээни эвес бе?

— Чок, ол дээрге тур үениң хемчеглери-дир. Ынчангаш оолдар өске дээди өөредилге черлеринге орунларын уругларга «хостап» берип турарлар. 1941 чылга чедир ол башкыларның саны амгызынга бодааргa хой турган. Амгы байдал — дайын уржуунуң артынчызы-дыр. Дайын сөөлүндеги салгал амыдыралче кирген-даа болза, ол күзенчиг эвес чанчыл хевээр артып турар.

— Антонина Георгиевна, Силер чүс ажыг эртем ажылдарының автору, Европага айыыл чок чоруктуң совет комитединиң кежигүү, аңгы-аңгы журналдар редколлегияларының кежигүү болгай Силер. Шак ынчаар капсырлаштыр ажылдаарынга канчап четтигип турар Силер?

— Берге болбайн аан. Хонуктар безин чедишпес-тир. Өг-бүлеге болгаш өске-даа үүлдерже улуг кичээнгей салыксаар мен. Оон ынай балетке кончуг ынак мен, театрларга баштайгы көргүзүглер эрттирбезин, литературада чаа үүлдерни үргүлүү хайгаарап турарын бодаар мен. Ынчалза-даа ажылга улуг хандыкшыл мени үргүлүү сорук киирип турар.

В. ПРУТ.
ПМА-ның корреспондентизи.

СИГЕН КЕЗЕР ЧАА МАШИНА

Чайгаар үнген болгаш тараан-даа сигенни, мал чеми бобыларны, люпинни болгаш кукурузаны кезип, ажаап алырынга таарышкан «КИК-1,4» дээр 5.500 машинаны Литвада Радвилиштиң кодээ ажыл-агый машиналары кылыр заводу бүдүрүп үндүрер ужуралыг. Ол чаа машина сигенни чүгле кезер эвес, харын-даа ону хээндектеп, үүредир аргалыг. Ол машина кандыг-даа черге ажылдап шыдаар, башкарарга белеен, хээндектеп, үүреткен сигенни сөөртүр машиналарга чүдүрер тускай херекселдиг-даа.

«КИК-1,4» дээр сиген кезер машиналарны малга бээр курган болгаш бодуундаа чемнерни үүрмектеп кылырынга база чеднишкиниг ажыглап болур.

ЧУРУКТА: Радвилиште кодээ ажыл-агый машиналары кылыр заводтан кылып үндүрген болук чаа машиналар.

М. БАРАНАУСКАСТЫҢ фотозу.
ПМА.

ӨӨРЕДИР, ИЛЕРЕДИР ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Хойну дүрген кыргыыр талазы-биле маргылдаа Бай-Тайга районнуң кыргыкчыларының аразынга болуп эткен. Анаа эр улустан «Бай-Тал» совхозтуң толээзи Сотпа Кожуун-оол шылгараан. Ол кыргаан үш хоюнуң бирээзинге 5 минута 07 секунданы чарыгдаан. Хереэженнерден «Мурнакчы» колхозтуң кыргыкчызы Хертек Токпай бирги черни ээлээн. Команда талазы-биле бай-талчылар тиилекчи болган.

Хойну дүрген кыргыырының өрөөбург аргазын хөй хойлуг бо районда четпес ажыглап турарын үк маргылдаа бадыткаан. Чүл дээрге, районнуң дөрт ажыл-агыйларында бо үеде хой кыргылдазында хаара туттунган 200 хире кыргыкчыдан чүгле 18 кижи киришкен. «Кара-Хөл» колхозтан чаңгыс-даа кыргыкчы келбээн.

Кыргыллага киришкен үш команданың киржикчилери тускай хеп, эмблема чок, боттары чидиг бистер албаан болганындан куду түннелдиг болганнар. Хойнуң кежин кезер, дугуй хээндектээр, шала кыргыыр таварылгалар турган. Үк маргылдааның бирги ээлчээ ажыл-агыйларга болбаан.

Чылдан чылче районга хойну дүрген кыргыырының аргазын неперетпейн турарындан бо районнуң кыргыкчылары республика! конкурузунга киришпейн келген.

Маргылдааның киржикчилериниң аразында чүгле үш кижи комсомолчу болган. Ынчангаш ВЛКСМ райкому, комсомол комитеттери бо чугула ажылга аныяктарны хандыкшылар үе келген. Бо болуп эткен маргылдааны ВЛКСМ райкому биле райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелели багай организастаан. Шаналмактал эвээш болган. Хойну дүрген кыргыыр аргазын районда хойжу бригадалар, салбырлар аразынга калбаа-биле пропагандалап турган, оон массалыг чоруун чедип алыр, шилиндек кыргыкчыларны өөредир, илередир үези келбээн бе?

М. КЫРГЫС.

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРДА

Урал «Москвичилери»

Ижевскиниң автомобиль заводунуң кол конвейериниге пландан ажыр чүс «Москвичини» эптээн, олар СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар кылдыр коллективтиң чаа хүлээп алган социалистиг хүлээлгелеринде бүдүрүп үндүрери көрдүнген 500 машинаның санына киржип турар.

Дерт ажыы модельдің алды чүс автомобильдерин заводтуң кол конвейериниң хүнүн-не хүжүрүп турар. Урал «Москвичизиниң» конструкциизынга киирген дыка хөй болбаазырааргай түүлдер оны ажыглаарынга эптиг болгаш ядиледдиг шынарларын бедиткен. Ол чаа түүлдериниң аразында: тормозтарның гидровакуумнуг күштелдирикчизи бар, ол машинаның дүргенин барык-ла хенертен ооҗургадыптар.

Беш чылдың доозукчу чылында автозаводтуң конвейериниден 165 мун чиик машина дүжер—ол дээрге беш чылдың бирги чылынга бодаарга, дыка хөй болуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

Ижевск.

Шөлдер техниказының немешкени

Татарияга тараа ажаап алышкыны эрткен чылдаазынга бодаарга, үш недела эрте эгелээн. Автономнуг республиканың чер ажылдыглары чүрттүп машина тудуушкунунуң заводтарындан тараа, силос ажаар ийи мун хире чаа комбайннарны болгаш жатказларны алган. Ажыл-агыйлар «Нива», «Сибиряк», «Колос» деп күчүлүг комбайннарны алган. Ол чорук 2,5 миллион гектар хире шөлдүң тараазын кыска хуусаада ажаап алыр арганы берип турар.

Тарааны чидириглиг болдурбас дээш дөмиселче өнза кичээнгей салып турар. Татарияның тараалыг шөлдериниче шупту 12 мун ажыг хову корабльдери үнүптер.

(СЭТА-ның корр.).

Казань.

Туристер баар чер

Туристерге беш каът гостиницалыг, кинозалдыг, столоваллыг болгаш оон-даа өске таарымчалыг түүлдерлиг комплексти Марий автономнуг республиканың найысылалында тудуп турар. Йошкар-Оланың чөөн талакы кыдыында хадыларлыг арга иштинде турбааза аалчыларны хүлээп алырынга белеткени берген.

Марий чүрту туристер баар аажок сураглыг чер апарган. Бистиң чүрттувустун ангы-аңгы булуннарындан келген кижилер өөн солун түүлдери-биле, чурумалдыг бойдузу болгаш төөгүлүг черлери-биле таныжарлар.

Ылангыя арга-арыг иштинде Яльчик хөл дыштанып келгеннерге кончуг тааржыр. Ында чүгле агаар бүрү чыдыбиле холушкан эвес, харын суг база эм шынарларлыг болуп турар.

Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Марий область чөвүлелиниң эргелеп башкарып турар черлеринге эрткен чылдаазындан дыка хөй — 190 мун туристер бо чылын келир.

(СЭТА-ның корр.).

Йошкар-Ола.

Мурнуу чүк чайының сибирьжилерге белээ

Сонгу Осетияның ногаа болгаш кат плантацияларында изиг түлүк үе келген. Честекаттың болгаш эрте быжар ногааларның массалыг ажаап алышкыны эгелээн.

Дүжүлү дыка эки. Ардонск хоорай чоогунуң болгаш Дигорск районнарның ажылагыйларында дыка хөй звеноолар суггаттыг черлерниң гектар бүрүзүнден 250 центнер огурецтерни болгаш кабачоктарны ажаап ап турар.

Черменск болгаш Ардонск заводтарының ажылдакчылары баштайгы 60 вагон чимис болгаш ногаа консервилерин сибирьжилерге чорудуп берген. 10 миллион лааза кабачок үүргенезин болгаш консервилээн огурецтерни Кыдыкы Сонгу чүк биле Ыраккы Чөөн түктүп районнарынче чоруткан.

(СЭТА-ның корр.).

Орджоникидзе.

Элбек хүн херелдери

Мурнуу Дагестанда «Дербент» деп чаа туристи база ажыттынган. Анаа даглыг черлер кезиирин сонуургаар баштайгы чүс-чүс аян-чорукчулар чорааш барган. Ол дээрге республикада үшкү турбааза-дыр. Сезонның төнчүзүнге чедир ол базаларга алды мун ажыг кижи келир. Туристер альпий шынааларын, шапкын хемнерни, ужарларны, каннадларны көөрлер.

Дыштаныкчылар ам бо хүннерде чүгле даглардың чурумалдыг черлерин сонуургаар эвес, харын пляжтарны база аажок үнелеп турар. Мурнуу чүк хүнүнүң элбек хереллеринге мун-мун ажылчынар болгаш албан-хаакчылар кадыын экижидер. Далай эриин дүргаар майгыннарлыг хоорай-жыгаштар тургустунган, спорт шөлдери дериттинген. Портчуларның, демир-орукчуларның, нефтичилерниң, балыкчыларның, энергетиктерниң база далай эриинде боттарының базалары бар. Ында дыштаныр черлерге чаарби мун ажыг кижи келир.

(СЭТА-ның корр.).

Махачкала.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Социализм чурттарында

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ ДООЗУЛГАН

ВАРШАВА. Польшаның порттар ажылдакчылары, корабль тудукчулары болгаш балыкчылары бирги чартык чылдың күш-ажылчы ээлчээн чедиишкиннинг доосканнар. Чижээ, Шецин, Гданьск, Гдыня болгаш Свиноуйсьце порттарынга ол үениң дүргүзүнде 25,2 миллион тонна ажыы-бүрү чүктерни саара чүдүрген. Алды ай иштинде чурттун корабеллери чагыкчыларга янтизи-биле 360 мун тонна чүк көдүрер 49 судноларны дамчыдып берген, а «Дальмор» балыкчылары 96 мун ажыг тонна далай балыын тутканнар.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ БЕДИК КӨРГҮЗҮҮГЛЕРИ

ГАВАНА. Кубаның Лао-Вильяс можузунуң ааш-чем үлетпүрүүнүң бүдүрүлге черлери баштайгы чартык чылды бүдүрүлгеге бедик көргүзүүглерлиг доосканнар. 77,5 миллион песо акша түңнүг түүл-бүрү ааш-чем продуктуларын бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге продукция хемчээлиниң өөрүлдези 9 хуу болган.

ГДР-ДЕ ДАГЖЫ БОЛГАШ ЭНЕРГЕТИК ХҮНҮ

БЕРЛИН. Хүрен хөмүр-даш үлетпүрүнүң төвү—Котбуска ГДР-де дагжы болгаш энергетик хүнүнге холбаштырган байырлыг хурал болган.

Хуралга чүве чугаалааш, республиканың хөмүр-даш болгаш энергетика үлепүрүнүң министри К. Зивольд үлетпүрүнүң ол адырының ажыллакчыларының күш-ажылчы улуг чедиишкиннерин демдеглээн. ГДР-ниң «хүндүлүг дагжызы» болгаш «хүндүлүг энергетиги» деп аттарны чедип алган бүдүрүлге мурнакчыларынга министр бижиктер тывыскан.

Дагжы болгаш энергетик хүнүнге алдар болдурган чонуң байырлыг селгүүстээшкини Литва ССР-ниң Ыр болгаш танцының үлегерлиг улусчу күрүне ансамблиниң концертибиле эгелээн.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ ХЕРЕГЛЭЭР ТАНКЕРЛЕР

СОФИЯ. Руса хоорайның корабль тудукчулары боттарының хүлээлгелерин күүсеткен болгаш Совет Эвилелиниң нефть кудар ийи судноку хуусаазында дужааган. «Волгонефть-121» болгаш «Ленанефть-2003» танкерлериниң кырынга совет туктар киискип үнген, олар совет эриктерже үглаап чорупканнар.

УЛУГ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ

УЛАН-БАТОР. Сибирьниң ында гастрольдан чеде берген улустуң нинти орус ыр бөлүү июль 7-де баштайгы концертин көргүскен. Операның болгаш балеттың күрүне театрынга оюн улуг чедиишкиннинг эрткен.

Новосибирскиниң уран-түүл мастерлери ында улуг болгаш солуун программалыг чеде берген. Оларның оюнларының кол кезээ—орус улустуң ырлары болгаш танцылары.

Улан-Батордан ангыда совет артистер Төп аймакка база баарлар.

СОВЕТ ТУДУГЖУЛАРГА ШАҢНАЛ

Улан-Батордан СЭТА-ның корреспондентизиниң дамчыткаары болза: Моолдуң кайы-даа булуңунга баар болзунарза, ол черлерден ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунуң № 3 Совет нинти тудуг трезниниң дерип үндүрген объектилерин бо-ла көөр силер. Совет Эвилелиниң хөй-хөй республикаларындан, крайларындан болгаш областарындан барган он үш национал кижилер база моол тудугжулар холходарындан туттунчупкан ажылдап турар ол хөй национальдыг коллектив болзунуң он чылын демдеглээн. Ол эрткен чылдарда олар көдээ ажылагыйның, үлетпүрүнүң, культура-амыдыралдың болгаш чурттаалганың чүс ажыг объектилерин тудуп үндүрген, оларның хөй хезин — республиканың ырак-ырак аймактарында.

Тудугжуларның чүткүлдүг күш-ажылын МАР чазаа белгиби-биле үнелээн: тудугжу коллективке Күш-ажылчы Кызыл Тук орденин тывыскан. Шаңналды МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Майдар тывыскан. Тудугжулар коллективинге МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чугаазын ол номчаан.

Г. МАКЛЕННАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Гордон Макленнан Англияда экономиктиг кризисти ажылчы чоннарың кол эргеажыктарының күсели-биле ажып эртер деп башкарыкчы бөлүктерниң оралдажышкынарынга удур шиитпирлиг хеделиишкиннерни кылырынче чурттун ажылчын ангызын кыйгырган.

Шеффилдге митингге түүе чугаалап тургаш, Г. Макленнан ажыл төлевирин кызырып тургаш, а ол ышкаш күрүнеиг өөредилгеге, кадык камгалалынга болгаш чурттала тудуунга чарыгдалдарын кызырып тургаш ажылчы чоннарның амыдырал деннелин херек кырында кызырарын чедип алырын оралдажып турар монополияларның болгаш консерваторларның талазындан чазакче ыйыышкыны сөөлгү үеде күштелип турар деп айыткан.

Өртектерни өскертпейн, дыштыкы садыгга контрольду тургускаш бала капиталдарны өскээр шилчиткен, инфляцияны доктаалыгын баш улур көрүп турар кризис-биле демиселдиң программазын Компартия ажыглап кылган деп, Г. Макленнан сагындырган.

Амгы кризистиң кол чылдагааннары болза кончуг хөй шериг чарыгдалдары, бай болгаш чиижеп садыгжыларга садыхөө болгаш үндүрүг чиигелдерни, болбаазырадып кылыр үлетпүрге эвээш акшаланды-рышкын болур деп, ол айыткан. Бир эвес кризистиң кол чылдагааннарын чок кылыр каар болза, чүгле ынчан өөн ажып эртип болур деп, ВКП-ниң Чингине секретары онзалап демдеглээн.

Болгарияда Розалар шынаазы деп алдаржаан чер айыраң-чараш хевис ышкаш, сегленейнип чыдар апарган. Хүннүң чылыг херелинден ында үстүг роза чечектер муңмуңу-биле саглаңайнып, чайнап турар. Оны тараан шөлдерде ажаап алыышкын (чурукта) эгелээн. Оны ажаап алгаш, чечен болбаазырадыр черлерге дужаар. Оон 'аңаа парфюмерия үлетпүрүнге хереглээр үстү кылып турар. БУР — ындыг үстү делегейде он-он чуртче үндүрүп чорудар эң кол чурт боп турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

◆ **ЛИССАБОН.** Радио дамчыштыр түүе чугаалааш, Португалия Республиканың президентизи Кошта Гомеш чаңгыс эпче болгаш оожургалче чонну кыйгырган. Контрреволюсчуларның чимзениишкиннеринге эң төлептиг харыы болза португал революцияның чаагай чоруу дээш ажылдаары болур деп, президент онзалап демдеглээн. Меге хоп дамчыыр чугааларның нептерээшкини улустуң болгаш чепсектиг күштер шимчээшкининиң чаңгыс эвин кошкадырынга дузалаар, барыын үзелдиг реаксыыг идегеттерниң өндейип көдүрлүрүнге таарымчалыг байдалды тургузар сорулгалыг деп, ол демдеглээн.

◆ **КАРАКАС.** Чурттун президентизи Карлос Андрес Перес, министрлер, парламентарийлер, политиктиг партияларның төлээлекчилери олуржуп турда журналистерге чыл санында тургузары чаңчыл болган шайлалгага түүе чугаалап тургаш, Венесуэланың даштыкы херектер министри Р. Эскобар Саломнуң онзалап демдеглээни болза, Венесуэла социалистиг чурттар-биле садыгны хөгжүдүрүнге сонуургалдыг, түүе дээрге ол чорук чурттун экономиктиг хамаарышпас чоруун чедип алырынга дузалаар, үлетпүрүнүң техниктиг базазын калбартырынга дөгүм болур.

Экономиктиг болгаш технологтуг хамаарылганы ажын эртер төлээде түүе Венесуэла эвес, харын бүгү Латин Америка социалистиг чурттар-биле кады ажылдажыганы калбартыр ужурлуг деп, Р. Эскобар Салом медеглээн.

◆ **СИНГАПУР.** Зоопарктан дүргүнап үнген үш харлыг кара пантера хоорай чурттакчыларын дыка-ла дүвүреткен. Ортулук хоорайның кудумчуларынче шүргүп үнген айыылдыг араатан хай-халаптарны кайы-даа үеде үүлгедип болур турган.

Пантераны дилеп тывары-биле полицияның элээн хөй боо-чепсектиг кезектери чаарби ажыг хүн дүргүзүнде ажылдап келген.

Июль 5-те сингапуржулар ам-на адак сөөлүнде кээп шелээн тынар ужурга таварышкан — пантера судно сентээр черге тывылган, «медицина пистоледи»-биле боолаткылаан соонда улуп калган болгаш зоопарктың мурнукузундан артык ынаныштыг быжыглал хериминиң иштинде суктурган.

◆ **ФРИТАУН.** Хереженнерни социал-экономика талазы-биле хостаар болгаш оларны национал тургузуушкунунуң бүгү талаларынга иденкейлиг киириштирер — чурттуң хөгжүдүрүнүң программазының түүнү кезээ кылдыр Либерияның чазаа бодунуң мурнунга ындыг сорулганы салып алган.

Оны чедип алыр төлээде бирги ээлчегге өөредилге талазында шыырак күженнишкиннерни салып киирип турар.

Ам Либерияда дээди эртем чедип алган дипломнуг хереженнерни көөру ховар эвес түүл апарган. Оларның аразында Либерияның онза даалгалар талазы-биле элчини Анги Бруке бүгү делегейде сураглыг, ол КНО-нуң Кол Ассамблеязының 24-кү сессиязының даргазы — ол хүндүлүг дужаалды эдилээн бир дугаар африкан хереженнерге болган.

(СЭТА).

ДЕПШИЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

ЛАГОС. Чурттун национал орулгазының 80 хуузун хандырып турар нефть үлетпүрүнге ажыктыг контрольду тургузарының угланышкынын чайгылыш чокка чоруп-пушаан, Нигерияның чазаа 1974—1975 чылдарның дүргүзүнде нефтини шинчилээр, тывар болгаш нефть продуктуларын садып сайгарар талазы-биле ажылдап турар ол улуг нефть компанияларының акцияларының контроль пакеттерин бодунуң холунга алган. Нефть тывыжын болгаш сайгарылгазын организастаар төлээде, чуртта национал нефть корпорациязы болгаш нефть продуктуларын сайгарар национал пропуск бар. Ол чорук нефть садыглаанындан кирер орулгаларның ажок хөй кезиин ап турар даштыкы монополиялардан бүрүү-биле ойталаар арганы чуртка келир үеде бээр.

ДАККА. Бангладеш Улус Республика бодунуң бүдүрүү үндүрген саазыны-биле национал парлалганы бүрүн хандырып турар. 1974—1975 сан-хөө чылында чуртка 37 мун тонна саазыны бүдүрүп үндүрген, ол болза мурнуку чылдыындан 11 мун тонна хөй-дүр. Кхулна хоорайда национализастаттынган бүдүрүлге чериндe чаа күчүлерни шингээдип алганының ачызында ындыг чедиишкин чедип алдынар аргалыг болган.

БАГДАД. Келир беш чылда (1976—1980 чылларда) национал экономиканы көдүрер талазы-биле Ирак Республикада чугула сорулгалар айыттынган. Оларны, чедиишкиниг күүседириниң дүлгүүрү болза мергежилдиг специалистерни белеткээри болур.

1975—1976 өөредилге чылында үлетпүрге, көдээ ажылагыйга болгаш садыгта ажылдаар специалистерниң нинти-билиг болгаш профессионал-техниктиг белеткелиниң планы ажылчыннардан болгаш ортумак техниктиг звенодан бедик мергежилдиг специалистерниң улуг отрядын доостуруп үндүрериң көрүп турар.

АЛЖИР. Алжир улус хамаарышпас чоруунун 13 чыл оюн демдеглеп эрттирген. Хан төгүүшкүнүг тулчуушкынга чаалап алдынган хамаарышпас чорук Алжирниң мурнунга калбак перспективаларны ажыдып берген. Амгы үеде АУДР индустриализациянын, көдээ ажыл-агыйда чадртылгаларның болгаш культура хөгжүдүлгениң калбак программазын айтып алган.

Экономиктиг хөгжүдүлгениң дөрт чыл планы (1974—1977 чылдар) чуртту индустриализастарынга чугула рольду ойнаар хүлээлгелиг. Ол план машина тудуушкунунуң, радиотехниканың, электрониң национал үлетпүрүн тургузарын көрүп турар.

(СЭТА).

Эргелерин камгалавышаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ажылчы чоннар боттарының эргелерин камгалаары-биле дүвүргу стачка демиселин чорудуп турар.

Атлантыда (Джорджия штат) тудуг ажылчыннарының ажыл соксадышкыны беш хүн үргүлчүлеп турар. Олар амыдырап, чурттаар түүлдериниң өртек-үнезинин өөрүлдезин дугдаар кылдыр ажыл төлевирин бедидерин чедип алыры оралдажып турарлар.

Калифорнияда штаттарның, округтарның болгаш муниципалитеттерниң албан черлериниң албан-хаакчыларының профэвилелдер федерациязының беш мун кежигүннери алды хүн ажыл соксадып келген. Ажыл соксадышкынының сорулгазы — ажыл төлевирин бедидерин чедип алыры боп турар.

Коннектикут штатта корабль тудар будурулгелериниң 11 мун ажылчыннарының демисели үргүлчүлеп турар. Ол болза ук штатка сөөлгү 15 чыл дүргүзүнде бүрүткеттирген ажыл соксадышкыннарының эң улуу болур. АКШ-тың шеригдалай күштеринге хереглээр суг алдының атомнуг хемелерин тудуп турар Гротон будурулгезинде бүгү ажылдар оон түнелиинде шуут соксаан.

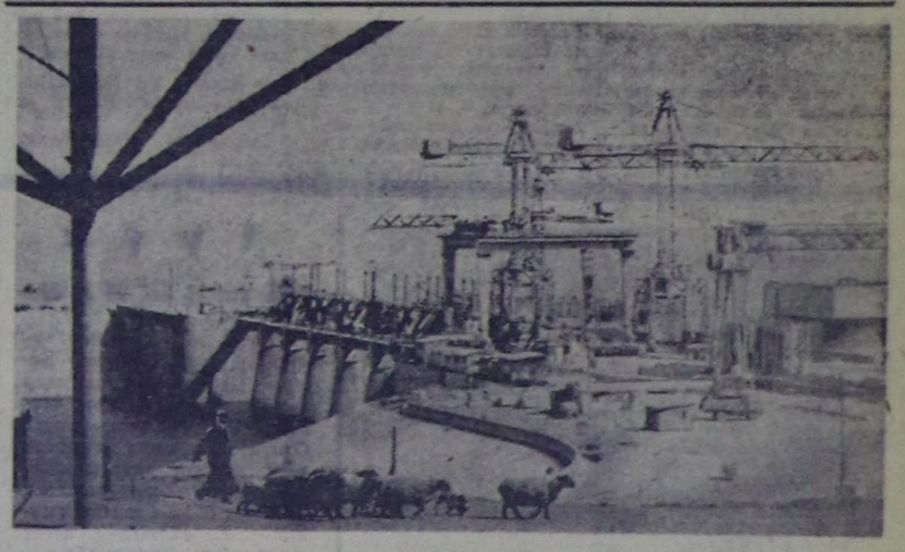

ДЕҢНЕЙ БОДААШ

Чайың бир аяс эртенинде Эрзин суурунуң Советская кудумчузунга арыг агаар тынып базып чорааш, суурумнуң улгадып, сайзырааның мактаадым. Эрте берген үжен чылдарже хая көрүп, болаарымга ынчан Каз-Хем кожуунундан көжүп келген орус тараачыннарның сес өрээл бажыңы, үш борбак класстыг, крыша чок школа, база-ла ындыг янзылыг ийи өрээл эмнелге, лангыы, каш кара өглерден ацыда каракка илдигг чүве чок турду. Кара чаңгыс лангыызындан (сумуларга дерги садыгары турган) шай, таакпы хайын, шапкылашкан араттардан өске шыышың, эвизиргейле чүве. Кажан сургуул чыгыып келирге, үжен ажыг школачыларның ыыт-шимээни суурга дола бээр турган.

Почта, харылзаа хамаанчок, найысылалдан үнген шуудуң беш-алды өртээл дамчып келгеелзе, чартык ай чеде бээр турду. Суурга билдингир дээн кижилер садыгжи Сат Сарыг-бак, башкылар Оюн Чараш-оол, Чооду Комбу, эмчи Кыргыс Ламажап олар хостуг үезинде элгаарааа хевирлиг, холдарын оргаларында чүктегилеткен, бичии сууржуташты өрү-куду баскылаан тургулаар. Ам оларны көөрүмге, баштары буурара бергилээн, ажы-төлүнүң ачы-дузазын көрүп, төрээн суурунуң улгадып мандаанын кайган, ынчан тарып өстүрген теректериниң хөлегезинде улам аас-кежиктиг апарган чугаалажып олурар-дыр-ла...

Кажан Эрзин хем дажыы бергенде көвүрүг, паром чок болганының ужурунан, Кызылдан Эрзинче тевелерлиг экелген чиңнерни кежирер дээш, суг сыыгаарын манап шаг болур. Орук-чирик чогундан Эрзинге машиналар хаая келгилээр. Келзе-даа хемни кежери берге. Келген машиналар чүүгүн хем ол чарыынга дүжүрүп каантар, оны кадарар, хемелеп кежирер дээш кижилер кара үүлезин көрүп-ле турар чүве болгай. Оон-биле Эрзиниң эрткен чылларын каксы таныштырганым ол. Оон бээр каш он чылдар эрте халыжа берген.

Эрзин суур бөгүн кандыг апарган эвес. Хемни дүргаар шөйүлген беш делгем кудумчуларлыг амгы үениң улуг суурула-дыр. Ында районнуң янзыбүрү албан организацияларындан ацыда, он чыл школазы, районнуң төп эмнелгези, улуг делгем залдыг библиотека, ясли-сад, садыг-магазиннер, ийи каът Культура бажыңы, хөй чүүр черлиг бус-биле изидер чунар-бажың, чаа почта— бо бүгүде шаандагы Эрзинни көрген кижиниң сеткили өөрүп келир. Шаандакы казапак ыяш бажыңнарның орнунга райкомнуң үш каът бажыңы, ийи каът гостиница, почта-телеграф, Культура бажыңы, чунарбажың оларны туйбу-биле туткан. Чаңгыс аай проект өзугаар туткан ийи аал иштиг чурттаар бажыңнар чыл санында суурга хөйү-биле немежип, он-он өг-бүле ынаар көжүп кирип турар.

Эрзинчилер суурун чаагайжылар дээш бежен чылдардан бээр шырбайын келгенин карак-биле көрүп келдим. Суурнуң Советская, Пушкин, Титов кудумчуларын дүргаар тараан ыяштар үш, дөрт метр өзүп, чай боорга ногаан арыг апаар. Арык-бугаларны кудумчулар дүргаар казып, тараан ыяштарны дескиндир кажалаан, кудумчу белдиринге машина-чепсек эртер көвүрүглерни кылган. Суурда «Иелер аллеязы» дээр ыяштар, чечектер тараан шөл сад кылдыр өзүп үнүп келген. Стадионун ыяк кылдыр кылып алган. Эрзин хемни кежир салган көвүрүг бир чогаалчының шүлүүнде «Эрзин хемде көвүрүг бар. Эзем кежир көвүрүг бар» дээри ышкаш, чоннуң эрткендүшкен каалама оруу. Советэрге-чагырганың чылдарында хожудаңгай суур ынчаар өскерлиг сайзырай берген. Бо бүгү — бистиң чазаавыстың кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш деп улуг идеалының ачы-азыралы-дыр.

Суурнуң эрткен болган амгы байдалын бижин тура, каракка өйлүгүн чоруур чүүлдерни оюн эрте бербес деп бодаар мен. Чылдан чылче суур улгадып турар хирезинде, ында чүгле чаңгыс кудук чоңга бараан болуп турар. Оон чаныдан чылдың дөрт эргилдезинде ээлчег үзүлбес. Эрик талазында чурттакчылар хемден кыш, чай чок суглан ижин турар. Ылаңгыя кыжын хемнің метр чыгыы кылын дожун ол кагар деп чүве оюнчук бе? Ынчаргаш кудуктарны ам-даа немей кылыры күзенчиг. Чаа тутхан даш бажыңларның канализациязы чок. Суглу сордурбайн турар. Оон ужурудан кышкы үеде райком, райкүүском, кино четкизи болгаш чиик машиналыг өске-даа организациялар бүрүзү үш метр узун шанакка ийи демир досказарны кожупкан, ээлчештир суг төрепчилеп кыштаарын кижи бода көөр. Суг дамчыыр шугумну хаш чыл улаштыр кылын келген, бөгүүге чедир берикен суу чок. Үрелин-ле турар, ам шуут ыыттанвастаан бис.

Суурнуң сиитар байдалы багай. Бокту ол-бо чүктерже хайы хамаан чок төккүлеп каан. Чамдык албан-организация черлериниң болгаш хуу чурттакчыларның, херим-кажааларының иштинде боктар хевээр. Оны боттарынас кылын алыр чүвелериис-тир ийин. Херим-кажаалазы бузук-чазык, азы чок чурттакны бажыңнар ам-даа бар. Районда тудуг-септелге участогу, хамаарышкан албан черлери ындыг бажыңларны септел-селиирни бодаваан турарын кижи кайгаар.

Суур өзүп-сайзырап турзаа, үстүнде киргенним четпестер оны дедир тыртып турардыр. Совет кижилер боттарының чурттаан турар кола-суурларын каас-шиник тургузар дээш эвээш эвес күштү үндүрүп турарын билир бис. Эрзинчилер боттарының төп суурун республиканың база бир көрүштүг сууру кылдыр тургузар дээш күженнишкиниг ажылдаар дээрзинге бүзүрел бар.

Суурувусту көрүштүг, каасшиник тургузары дээрге-ле, партияның XXV съездизинге бистиң база бир эки белектиг ужуражыр дээн чүткүлүвүстүң илерели ол болур.

С. ОЙДУП.

Евфратта суг тудуглары

Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле араб чурттарында кылып турар тудуглардан Сирияда Евфрат хемде тудуг бодунуң ужур-дузазының талазы-биле Нилде база-ла Совет Эвилелиниң киржилгези-биле кылган бедик плотина-биле деңнежип болур. Евфраттың плотиназын (узуну 4.000 метр, бедии 58 метр) кылырынга 12 мун сирийлер болгаш мун-мун совет тудугжулар, шинчээчилер, телевилекчилер киришиннер.

Амгы үеде ол плотинаны колдуунда-ла доозупкан болгаш тудугжуларның күжүн суг күжү-биле ажылдаар электри станциязының тудугларынче салган деп болур. Ам найызыдаа 100 мун киловатт күчүлүг үш агрегатты эптээн, олар 1974 чылдың май айдан бээр электри тогун берип турар.

Евфратта суг тудуглары доозулган соонда Сирия ам-даа 600 мун гектар черни суггаттыг болдурар, тодаргайлаарга суггаттыг шөлду ийи катап калбартыр, электри энергиязы кылып үндүрерин ийи катап улгаттырар аргалыг апаар.

ЧУРУКТА: Евфратта суг күжү-биле ажылдаар станцияның тудуунуң никити хевири.

В. ШУСТОВТУҢ фотозу.

ПМА-ның фотомедээзи.

«Салют-4»-те

ЧЕРНИ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ШИНЧИЛЭЭР ЛАБОРАТОРИЯ

«Салют-4»-те тургускан Чер шинчилеллериниң лабораториязының ажылы ооң мурнунда, Губарев биле Гречкониң ужудуушкунунуң үезинде-ле эгелээн. Олар ынчан Караганда областың Балхаш хөлдүң соңгу үүгүнде девискээрни тырттырган. Ол чер ынчан быскан хар-биле шыптыган, бедик эвес Хүннүң аайы-биле хөлегеленчек чыткан. Ол байдалдар каттышкаш, чер иштиниң шыгжамырларының дилекчилеринге билдинмес, геологтуг чаа тургузутларны, тырттырган чуруктарны ыяк шинчилеп тургаш, ажыдар арганы берген.

Станцияның баштайгы экипажы ооң аңгыда Тянь-Шань дагларының Каратау сынарын база чурукка тырттырган. Ол дээрге элээн ханы шинчилеттинген, ооң даг руда казар байлаан улус ажылагыйында шагда ажылап эгелээн девискээр болгай. Алган чуруктарны эртемденнер шинчилеп көргеш, түс черниң геологтуг тургузуунда чаа үүлдериң эскерип, өңнүг металлдарның шыжамырлары тыптып болурун илереткен.

Ооң-даа мурнунда «Салют-3» станцияга Павел Попович биле Юрий Артюхин Каспий далайның чөөн талазын чурукка тырттырып, нефть дилээринге таарымчалыг черлерни тодарадып, суг чедишпес ол черлерге ханы кудуктар казарынга оңзагай ажыктыг чуруктарны эккелген.

Космостан черни тырттырып алырынга сонуургалдыг эртем, албан организацияларының, харын-даа улус ажылагыйының бүдүн адырларының саны амгы үеде аажок көвүдээн. Ынчангаш «Салют-4» станцияның чер кырын шинчилээр программазынга киирер ажылдарны түскай шилип алган. Ооң түңнелинде, кол шинчилеллери көдээ болгаш арга-ыяш, суг ажыл-агыйларының, гидрометеорологияның, мелиорацияның, далай болгаш балык ажыл-агыйларының айтырыгларын шиитпирлээринче углаан.

Петр Климук биле Виталий Севастьянов оларның үргүлчүлеп турар ужудуушкунунуң үезинде Төп кара хөрүнүг зонаның, Украинаның, Волга кавызының, Каспий далай чоогунуң, Соңгу Кавказтың, Ортаа Азия республикаларының, Памириң, Приморьениң, Курил ортулуктарының, Камчатканың улуг-улуг девискээрлерин чүс-чүс катап чурукка тырттырган. Эртемденнериң космонавтыларга дааскан хөй-хөй шинчилеллериниң кайы бирээзин душпужеге ап көрээлиңер. Чижээлээрге, Ортаа Азия республикаларының тарылга шөлдериниң шыгынга салдарлыг меңги доштарының байдалы дижик. Хөй-хөй чылларның иштинде Эртемнер академиязының институттарының күженишкини-биле меңги доштарның байдалын хайгаарап, даңзызын тургузуп келген. Ынчалза-даа чер кырындан ындыг арга-биле алдынган медээлер чамдык таварылгаларда үезин эрткен, ажыы чок, артык чарыгдалдар апаргылаар. Борта дузаламчы космостан кээп эгелээн. Меңги доштарны космостан тырттырып, шинчилээр арга оларны үүгле даңзылаар эвес, харын оларның эриринин байдалын хайгаарап, эвээжеп көвүдеп турарын тодарадырынга ажыктыг.

«Салют-4» станцияда Чер шинчилеллериниң лабораториязы спектриң аңгы-аңгы кезектериниг чурук тырттырар аппараттар-биле хандыртынган. Чаңгыс ол-ла девискээрни тырттырарда спектриң аңгы-аңгы кезектериниг ажылдаар 4, улуг, биче хемчээлге тырттырар 2 аппарат бар. Ол аппараттарга өң чок, өңнүтдаа плёнкаларны ажыглап болур. Девискээрниң бедик, чавыс кезектерин ылгап алырыбле тырттырышкынны катаптаарын база көрүп каан. Ол арга дагларда меңги дошту булуттардан ылгап билип алырынга дузалыг.

Чер шинчилеллериниң тырттырышкынын ужудуушкун башкарар төпте түскай болук удуртуп, даалгаларны берип турар. Олар станцияның кайы үеде кандыг девискээрниң кыры-биле эртерин, ол үеде ол девискээрни Хүннүң кайы таладан чыдып турарын санаар. Ол девискээрниң кырында агазының байдалының, булуттуунуң дугайында медээлерни база алыр. Ол бүгүнү санап тургаш, тырттырар деп шилээн девискээрни кажан, кандыг плёнкага, канчаар тырттырарын экипажка дамчыдып бээр. А орбита станциязының ийги экипажының командириниг-даа, борт инженериниг-даа ынак шинчилеллериниң бирээзи Черни чурукка тырттырары боон турар.

В. САМОЙЛОВ.
(СЭТА).
Ужудуушкун башкарар төп.

ЧУРУКТА: Кызылдың уран чүүл учлиштезинде шылгалдалар доозулган. Улустуң хөгжүм хереклеринге ойнаарының шылгалдаларынга (солагай таладан) Таня Барабанова, Валя Монгуш, Сарыгаар Чечек олар шылгалдалар үезинде болуп эрткен көрүлде концерттерге мергежилдиг ойнаа билирин бадыткаанар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

(Тоожудан үзүндү)

(Төнчүзү. Эгези № 158 солунда).

Дидиң бе дээнзиг, ам кожамыктар куттула берген:
Аалынга чоруурийн, акый,
Алымынга бербе-ле, акый.
Алымынга берип-леттер
Аалың эвес, шарың эвес.
Өөңейге чоруурийн, акый,
Өрөңейге бербе-ле, акый.
Өрөңейге берип-леттер
Өшкүн эвес, хоюң эвес...

— Дыңнам, Экер. Сеңээ сөглээр болаан сөзүм бар—деп, Анай-оол үзе кире берген.

— Чүл, Анай-оол Иванович?

— Сеңээ улуу-биле четтирдим, Экер. Хойленим чүп берген дээш.

— Че-че, чаңгыс чаңгай хөйлең хири дүжүрүпхен дээш бе? Кижиге дуза деп чүве турбас чүве ирги бе?

— Черле ынчаш эпчок хиредир. Агбай-хөөгеттиг кижиниң дерлиг, хирлиг хевинге дээрге кайын боор.

Экермазының ыды хенертен чаде берген. Төөсүнгени-даа, чөрчээни-даа билдинмес. Ол оонар аалга киир кайызы-даа аксындан ак бус үндүрбээнер.

— Малчыннарга Март сестеп дөп чүве бүтпес херек-тир ийин. Хой оолдаашкыны шыкпарылган эвес — деп, Хуралбай чөгенип чугаалаан.

— Чүге хоржок боор? Болуувустан хамааржыр херек-тир. Кежээки ажыл соонда чыглып алгай бис. Орайтадыр тарап чана-ла бергей бис—деп, Володя сөглээн.

— Аалдар аразы шоолуг ырак эвес, кежээ эрттирип болбайн канчаар — деп, Шулуу чугаалаан.

— Совхозтуң автобузун чугаалажып алыр болай-дыр мен. Бичин када улус ынай-бээр дажыглай каапкар болгай — деп, Анай-оол сөглээн.

— Бир-бир концерт номерлериниң кижи бүрүзү аалдарынга белеткен кээр-дир. Программаны маңаа тургузуп аалы — деп, Экермаа чугаалаан.

— Ой, шынап-ла, мен кажык, даалыдан база экээйн, маргыжып ойнаар-ла болгай— деп, Чечен база бир чаа санал үндүрүп келген.

— Автолавканы уттуп болбас — деп, Хуралбай сагындырган.— Акшадан чыгаш, аъш-чем кылыры-биле каш кижи быжыглаза эки ышкаш. Ооң башка ынча орайтааже мен-не шыдашпас мен.

— Эгелээр, доозар шакты ыяк дугуржуп алгаш, ыяап-ла сагыыр. Аал эөлеп артар улусту амдыгаштан сагындырып, оларга ийи дыштаныр хүнүү бээр...

— Чырыткы дугайында айтырывысты совхоз дирекциязы деткип, бригадавысты электрижидер болган—деп солун медээни көдээ Совет депутаты Чыргал өөрүшкү-биле чарлаан. — Ынчаарга кылырын бисте, боттарывыска онаан турар. Эвээш чарыгдал үнүрүп, хөйнү кылыр деп лозуң-биле ажылдаар апаар бис. Хой оолдаашкыны доостуру билек, тайгаже чудук кезип үнер бис.

— Экизин аа! Херээженнер амыраан-дыр бис. Шупту хол тудуп кылыр бис...

Түңнелинде Иван Михайлович туруп келген:

— Мен бодаар — сиңер күш шын чугаалап турар. Праздничный вечер кылыр херек. Малчын кижи дыштаныр чок эвес. Чүгле шын организация, харысалганы болаар херек. Мен Семис-оол дарга чугаалаар. Бис ыяап дузалаар...

Ук айтырыгга холбаштыр ажылды хуваажып алганнар. Безин чадаарда кежээ соонда өрээл иштү чуур, эмгелээр улус-даа бар. Транспорт, аъш-чем, оюн-концерт дээш даалга албаан кижи чок.

Адак сөөлүнде Седигирниң херээн чугаалашканнар.

— Эш-өөрге Седигириң чүү үүлгедип кааны артык тайылбыр чокка билдингир боор — деп, Анай-оол дыңнадыын эгелээн.— Арага-биле аныяадан эдеришхеш, үрелип, аңаа чалыы хөөнүн хорааналын чоруур кижини көөрге кыпсынчыг-дыр. Акша-төгериниден когарап, амытан мурнунга чаржынчыг көстүп, ажыл-ижинден хожудап, азрып-аржып-даа чоруур — бо бүгү чүнүң хайыл дээрзин арагачы билбезин ол бе? Бети дээрге ооң аагын чүктээри чиик бе? Мынча эжеңнөмежок кызагдалды утту каапкаш, организмниң каш-ла минутада эрте бээр эң кенеи албадалының кулу апаар чүү деп мындыг барасканыл ол? Ажыы-биле чугаалаарга, бирде-бирде кээргенчиг-даа. Ындыг бе дээрге, бодуп кээргеээн кижини кым кээргээрил? Ол мөрү-биле чүгле бодун эвес, хөйнү хораннап турар кижини ажылга канчап арттырарыл? Мен-не ажылдан чайладырын саналдап тур мен, ындыг-даа бол эш-өөр та канчаар көөр чүвеи...— деп, Анай-оол Седигириниг өске үүлгедиин база илередип берген.

— Иртти оорлап өлүрүп чиген дивейн чүү дээрил?— деп, Володя арай изиг чаңы-биле буруу шаап эгелээн.— Совхоз аъды-биле талыгырдан арага саттырып, ажыл шагында арагалап турган. Ирттиринің күжү арган, мал чемин камнаваан, кажаазының көрженин чогуур өйүнде хоорбаан. Бо бүгү Седигириниг буруузу...

— Кажаамны бурубгу хүн хооруп алдым, ирттерим күжү түгээр — деп, Седигир үзе кире каапкан.

— Ажылга арттырар арга чок кижи-дир — деп, Володя түңнээн.

— Мен Седигир аал чораан. Шупту хынаан—деп, Иван Михайлович саналын эгелээн.— Ирттерни шиитпирлээн — күш арган болган. Но боду күш дилеп турар. Ажылдаар күзеп турар. Мен бодаар: бир дугаар херек дээш, строгий выговор салыр... Хуурак бистер чугаалашкан-дыр. Седигир ам ишпес деп сөс берген.

Седигириниң кадайы Чимистей тура халып келген. Кылыы хайныгын, арны кыза берген, үнү сиринейнип турар:

— Ажылдап турар болганда, четпестер тура бээр-дир. Ону эдип аар дээш кызар бис. Анай-оол бригадириниг болуунда четпестер чок бе? Бар! Кадайын суурда каажан, боду мында сакманчы кыстар-биле коштунчуп турар-дыр. Шыныдаа кээрге, ол үлегер бе? Мындыгларны са шүгүмчүлээр херек...

«Шын сөске чон ынак, шык черге үнүш ынак» дижир болгай. Седигириниң бак кежин дужүргениер. Ооң ары шапкан чүве дег, селгек арнында дери мыжыңайны-ла берген. Хейнүң караа көскү, хейнүң сөзү күштүг. Хамык ужур кижини чектел, октап тургаш эвес, тайып ушса-даа, даянып турар деп шыныың болуунга бүзүреп, Седигирни эдип аар дишкенер. Сөөлгү доңгулда берип, ажылга арттырып каанар. Бир кордал база бар: ооң аалда хоюн эөлеп артып калган коммунист Хуурак ирей Седигирни дагдынып алган. Ийн кижи, партком кежигүнү Иван Михайлович дыңнап орда, үзе чугаалажып алган болган. Шынап-ла Хуурак ирей чаңы безин аныяксыг, чалыыларга өттүнүштүг, өөрепиштиг-даа кижи болгай.

Көк-оол ЧАМЫЯҢ.

КАЖАР ӨШКҮ

(Тоол)

Шыяан ам, хаяларлыг, кадыр одурутта калчан кара өшкү оттап туруп тур. Өшкү канчангаш-ла көөр дээрге, азыг-дижин шаарартып алган, адыгыр көк бөрү бо-ла кеденгирлеп келген. Өшкү кортпаандаа, харын аскангырлап, мегелеп берип-тир.

— Өшкү ханы чиксээш, өзүмбаарым карарып, өөжүм эдип чор. Сени чийн—деп, бөрү сөглээн.

— Даш чуулгаштың буттарымны аскады дээп кагды, бо кадыр одуругну эрттир мени үктеп кааштың чип көр. Чаңгыс мени чимге-даа сеңээ чүү-даа болбас болгай. Дүгде мээң ийн ийис анайларым база бар сларның эъдп эътсиг, харын-даа сеңээ чымчак боор.

Кырган көк бөрү-даа чүзү боор, чараазын сыыртынып, чазый-чилбизи хайнып, чөөшзэрешкештин, өшкүнү оорга-зынга олурткаш, кадыр одуруглап ужа-тура базылаткан иргин. Кажар өшкү кадыр ортузунга чедип келгеш, хеп-хенертен чазый көк бөрүнү чалым хаядан андара теп бадырыпкан-дыр эвеспе.

Калчан кара өшкү араатанның аспаандан кажар аргазыбиле адырлып алгаш, амыршөлээн чурттап чоруй барыптыр оо.

О. БОРАШ.

Сонуургактарга

САМАРАНЫҢ ТУГУ

Куйбышевтың чурт шинчилел музейин үнелиг экспонатты— «Самараның тугун камгалап алгаш» деп чурукту алган. Ону чоокта чаа БУР-га найыгал поездкизи-биле чоруп чораан куйбышевчилериниң делегациязынга болгар өңнүктер белекке берген.

Самараның тугу канчап Болгарияга чеде бергенил? Ооң төөгүзүн музейде чыгган хөй санныг документилер чугаалап турар. Ол хайыралыг үүлге ыяда түскай болүктү турасскааткан. Эрткен үс чылдың төнчүзүнде турк дарлалга удур болгарларның тура халышкынны эгелээн. Ону Россияга сеткил-сагыш каттыштырылгазы-биле болгаш деткимчебиле уткаан. Самараға (амгы Куйбышевке) тура халыкчыларга дуза кылдыр аксша-хөреңги чырының талазыбиле комитетти тургускан. Ол акша-биле ок-чепсекти, идик-хепти, шериг дериглелерни садып ап турган. 1877 чылда болгарларга тукту дамчыдып бээр-биле Самараның билдингир хөй-нинти ажылдакчызы П. В. Алабиниг баштаткан делегацияны чоруткан. Волга туктун адаанга болгар ополченчилер Стара Загора болгаш Шипка чоогунга дан төгүүшкүнүг тулчуушкуннарга киржип, туркларның артык күштерин чылча шапканнар. Болгар акы-дүңмалар-биле кожа орус шериглер база тулчуп турганнар.

Амгы үеде Самараның тугун Софияда улусчу арминың музейинде кадагалап турар.

А. САШИН,
(СЭТА-ның корреспондентизи).
Куйбышев.

БЕЛОРУС ОРХИДЕЯЛАР

Белоруссияның девискээринде барык-ла 11 мун хөлдер бар болгаш оларның хөй кезиниң эриктериниг ховар үнүштер таварышкылаар. Витебск областың Освея хөлүнүң эриктериниг ак хар дег орхидеялар чечектели берген. Чижээлээрге, Албеневское хөлде орхидеялар база үнүп турар, ынчалза-даа олар ак эвес, а өкпек өңнүг. Ындыг болза-даа ооң кол ылгавыр демдээ суг боду болур. Хундус апельсин ышкаш кызыл-сарыг өңнүг, а кежээ кара өңнүг ышкаш сагындырар.

Республикада мурнуу чүктүң чечектери канчап үнүп келгенил? Хөл суунуң өң талазыбиле өскерлип турары чүдеи хамааржырыл? Ол айтырыларга харыны эртемденнер дилеп тып турар, а амдыызында Белоруссияның бойдузунуң ол кайгамчык үүлдерин күрүненің камгалалынга алган.

Л. ЛОМСАДЗЕ,
(СЭТА-ның корреспондентизи).
Минск.

Далай арзылаңы болгаш кижилер

Өөр улуг акулаалардан көргүп дескеш, далай арзылаңы мурнуу Атлантикага чораан судноңуң кырынче союп үнүп келген деп, Мурманскиже рефрижератор «Прокопьевскиде» медегээн.

Арзылаңны долганы берген матростар ооң бир талакы чартыында улуг балыгны көрүп кааннар. Дириг амытаны эмчи чериге чедире берген болгаш судноңуң эмчизи ховар эмнедикчиге операцияны кылгаш, бүдүн неделя иштинде ону азырап келген. Экирий берген далай арзылаңы далайжыларга чанчыгын калган болгаш судно кырынга мөөреп каап, үнгеп турган. Ону океанче суп бадыраргa таарзынмазын илередип, химиренир турган.

Далай арзылаңнары дельфиннер ышкаш кижиден кортпас деп, түскай эртемниглер санап турар, ынчалза-даа бодунуң дайзынындан дескеш, кижиден дуза дилеп келир ындыг таварылга мынчага чедир болбаан.

(СЭТА-ның корреспондентизи).
Мурманск.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА
МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—Документалдыг фильнер программазы: 1. «Ким Селютин», 2. «Мастер Селезневаның чымыжы», 3. «Шай ажаакчызы Амиран Торотаадзе».
9.50—Дагестан АССР-ниң күрүненің уран чүүлүнүң алдарлыг «Лезгинка» танцы ансамблиниң концерти. Өңнүг.
10.20—«Зарница-75». Өңнүг.
10.50—Уругларга фильм. «Эргиг шахтаның чажыдыы». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгезиг. (Венгрия). 1-ги, 2-ги сериялары.
11.50—Медээлер.
12.00—Киножурнал (Кызылдан).
12.10—«Самоделкин-спортсмен». Өңнүг мультфильм.
12.35—ССР Эвилелиниң Улуг театрының скрипачылар ансамблиниң концерти. Уран чүүл удуртукчузу РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ю. Реектович.
13.00—«Эртем—бөгүн».
13.30—«Отту томаартканы». Уран-чечен өңнүг фильм. 1-ги сериязы.
15.05—СЭКП-ниң XXV съездиниге уткуштур. «Беш чылды—хуусаа бетинде». Дамчыдылгага Украинаның Компартиязының Донецк обкомунуң бирги секретары В. И. Дегтярев киржир.
15.50—«Чорук чогузун». Өңнүг.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер (тывадылга).
18.15—Телемедээлер.
18.25—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—«Отту томаартканы». Уран-чечен өңнүг фильм. 1-ги сериязы.
20.35—СЭКП-ниң XXV съездиниге уткуштур. «Беш чылды—хуусаа бетинде».
21.20—«Чорук чогузун». Өңнүг.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Олар Төрээн чурту дээш тулчуп чораннар» (2 сериязы хады) 11.00, 14.10, 17.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кибальчиш оол лугайында тоол» 10.30, 13.50, «Вий» 12.10, 15.30, «Паштанчы» 17.10, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът мунган бажы чок кижи». 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын дугүүр» 10.30, «Шыжылаашлай» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ак-көк чыланның» бууразы» 15.00, «Уттундурбаан ыры» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Бичии балыкчылар

Г. СИРОТИННИҢ фотозтюду.

Дүүн Кызылга

РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң Күрүне шанналының лауреады болгаш литература, уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Сергей Кончукович Ланзының уран чуруга ажылларының делгелгези найысылалдың Культура болгаш дыштанылганын Н. Гастелло аттыг парыгының делгелге залында ажыттынган. Делгелгени Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу ажыткаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан чурукчуга байыр чедирип, моон ынайгы чогаалдыкчы ажылынга чедишкиннерни күзээн. Ол делгелгеде чурукчунуң чуруга уран чүүлүнүң ангы-аңгы хевирлеринге күүсеткени 100 хире ажылдары кирген.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температураза даглыг районнарга 20—25, өскелеринге 27—32 градус чылыг болур.

Республика найысылалынга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температураза 28—30 градус изиг болур.

Бөгүн ХУВИНСКАЯ ПРАВДАДА

● **ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыжыының үшкү сессиязы.** Сессия дугайында отчёт болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат Н. А. Тихоновтуң илеткелиниде доңчулал.

● **Редакцияга чагаалар.** Номчукчуларның чагаалаарындан арын.

● **Хүн бүрүнүң медээлери.** Республиканың иштинден информациялар.

● **«Союз» корабльдиг командири».** ПМА-ның түскай корреспондентизи А. Гороховтуң Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Алексей Леонов дугайында корреспонденциязы.

● **Чурт иштиниң, даштыкының медээлери болгаш спортчу болуушкуннар дугайында.**

ЧАА МАРКАЛАР

Марка чыыкчылары февральда үнген чаа маркаларны альбомунга чыпшырып алганнар. Чаа марканы сураглыг орус шинчээчи болгаш чогаадыкчы А. Ф. Можайскийниң төрүттүнге-ле 150 чыл болганынга турасскаатган. Ол дыка хөй чылдар дургузунда ужар аппаратты тургузуп болурунуң аргазы барын шинчилеп көрүп турган. А. Ф. Можайский 1882 чылда агаарга эштир снаряд-самолётту чогаадып тургускаш, шенелдезин чоруткан. Маркада А. Ф. Можайскийниң портреди, а он талазында делегейде бир-ле дугаар тургустунган, үндеп дүрген ужар ТУ—144 деп пассажирлер самолёдунуң чуруу бар. Ооң чуруктарын чурукчу Виктор Пименов чураан.

Италияның улуг чурукчузу, скульптору болгаш архитектору Микеланджелога турасскаатган элээн хөй янзы маркалар марка чыыкчыларының болгаш уран чүүлге ынактарның сонуургалын хайныктырган үнелиг белек боон турар. Марка бүрүзү ийн бичин, кылагар саазында. Маркаларның кайызы-даа ийн экземпляр үш марка болуп турар. Оларның кыдыгларында «Микеланджело төрүттүнгенниден бээр 500 чыл болган» деп бижип каан. Маркаларда «Давид», «Бүшкүйген оол», «Демнесешкен кул» деп чуруктар бар.

Ийн маркада Микеланджелонуң база-ла кайгамчык чуруктары бар. Ооң бирээзинде Флоренциядa Лауренциан библиотеказының чадазын чураан. Ол база-ла ук мастериң архитектура талазы-биле чогаалы-дыр. КНО-нуң составында бактаан кирип турар ЮНЕСКО-нуң (эртем, культура болгаш чырыдыышкын талазын харыылаар организация) шиитпирин ёзугаар Микеланджелонуң юбилейин бүгү делегейге демдеглеп эрттирер. Аңгы-аңгы чурттарга ол байырлалга холбаштыр хензит почта маркаларын хөйү-биле үндүрер.

И. ВАКС.
Москва.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 23-54, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Пом үндүрер чер, полиграфия болгаш пом садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00852.